



GENDERONGELIJKHEID EN HETERONORMATIVITEIT IN DE SPORT

Een verkennende analyse van de Vlaamse context



Centrum Ethiek
in de Sport



SPORT.
VLAANDEREN

Colofon

Project gefinancierd door Vlaams Minister van Sport Philippe Muyters

Dit is een rapport van Centrum Ethiek in de Sport (ICES vzw), Huis van de Sport, Zuiderlaan 13, 9000 Gent, 09/243.11.36, info@ethischsporten.be, www.ethischsporten.be

Onderzoek – Dr. Zeno Nols - ICES vzw, Huis van de Sport, Zuiderlaan 13, 9000 Gent, 09/243.11.36, zeno@ethischsporten.be, www.ethicsandsport.be

Zeno Nols is socioloog (Universiteit Antwerpen, 2009) en doet sociaal onderzoek op het kruispunt van samenleving en sport. In 2018 behaalde hij zijn doctoraat aan de Vrije Universiteit Brussel over de pedagogie van sociaal-sportieve praktijken vanuit een kritisch-pedagogisch perspectief. Sinds januari 2019 werkt hij bij ICES vzw rond de thematiek van gender en seksuele diversiteit in de sport. Zijn andere interesses zijn sociaal beleid, armoede en diversiteit

Om naar dit rapport te verwijzen: ICES (2019). Gendergelijkheid en heteronormativiteit in de sport. Een verkennende analyse van de Vlaamse context. Gent: ICES (Centrum Ethiek in de Sport)

ICES vzw wil de volgende personen en organisaties hartelijk bedanken voor hun medewerking aan dit project en het onderzoeksrapport:

Vlaams Minister van Sport Philippe Muyters, het Kabinet Sport (Steven De Meyer en An Vermeersch), Sport Vlaanderen (Jord Vandenhoude en Jikkemien Vertonghen), de bevroagde respondenten (p.25), RoSa vzw (Bieke Purnelle en Helena Bonte), Out For The Win (Arlena Darragas, Sharon Buffel en Margot Gysbrechts), WelJongNietHetero (Arlena Darragas), KLIQ vzw/çavaria vzw (Lozano Lafertin en Sven Kiebooms), de Vlaamse Ombudsdienst – Genderkamer (Annelies D’Espallier, Nina Callens en Viktor Van der Veken), Demos vzw (Pieter Smets), het Agentschap Binnenlands Bestuur – team Gelijke Kansen (Marian Vandenbossche), het Departement Onderwijs en Vorming – horizontaal beleid (Nathalie De Bleekere), en het Departement Cultuur, Jeugd en Media – afdeling Media, Film en e-cultuur (Pascal Verschuere)

Copyright ICES vzw © 2019

Inhoud van het rapport

Samenvatting.....	1
Inleiding.....	3
Gender, heteronormativiteit en intersectionaliteit	5
Wat is gender en wat is het vooral <i>niet</i> ?.....	5
De sociaal-culturele dimensie van gender	5
De individuele dimensie van gender	6
<i>Transgender</i>	6
<i>Intersekse</i>	6
<i>Seksuele oriëntatie</i>	7
Wat is heteronormativiteit?.....	7
Intersectionaliteit of kruispuntdenken.....	8
Genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport.....	10
Voornaamste problematieken	10
<i>Gendering in de samenleving en sport</i>	10
<i>Gender in het besturen van sport (governance)</i>	11
<i>Onevenredige vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming</i>	12
<i>Ongelijke participatie in sportactiviteiten</i>	14
<i>Onevenredige vertegenwoordiging in coaching en lesgeven</i>	14
<i>Op gender gebaseerd geweld en seksueel grensoverschrijdend gedrag</i>	15
<i>Ongelijke media-aandacht, verslaggeving en beeldvorming</i>	16
<i>Transgender en intersekse personen in de sport</i>	17
<i>Heteronormativiteit, holebinegativiteit en holebifobie</i>	19
Methodologie.....	22
Samenstelling van de stuurgroep.....	22
Onderzoeksopzet.....	23
<i>Respondenten</i>	23
<i>Vragenlijst</i>	25
<i>Data-analyse</i>	25
Resultaten	26
Kennis over gender- en heteronormativiteit	26
Voornaamste problematieken, oorzaken en context	28
<i>Gendering in de sport en de samenleving</i>	29
<i>Gendersensitief besturen</i>	30
<i>Vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming</i>	33
<i>Participatie in sportactiviteiten</i>	34
<i>Vertegenwoordiging in coaching en scheidsrechteren</i>	36
<i>Seksueel grensoverschrijdend gedrag en vormen van geweld</i>	37
<i>Media-aandacht en communicatie</i>	37
<i>Transgender personen in de sport</i>	38
<i>Heteronormativiteit en holebi's in de sport</i>	41
Beleid en acties rond gendergelijkheid en seksuele diversiteit	43
Draagvlak en draagkracht.....	44
Beleids- en praktijkgerichte aanbevelingen (respondenten)	45
<i>Vertrek vanuit de relevantie voor de sportsector</i>	45
<i>Zet in op gender en seksuele diversiteit via integraal en participatief beleid</i>	45
<i>Investeer in onderzoek over sport, gender en seksuele diversiteit</i>	46
<i>Investeer in de opleiding van mensen in de sport</i>	46
<i>Investeer in de ondersteuning en begeleiding van sportactoren</i>	46
<i>Zet in op gendersensitieve en seksueel diverse media en journalistiek</i>	47
<i>Zet in op sensibiliserings- en promotiecampagnes en werk met rolmodellen</i>	47

Bespreking en aanbevelingen	48
Referenties	54

Samenvatting

Ondanks het feit dat er de afgelopen jaren door verschillende actoren in binnen- en buitenland stappen werden gezet, is genderongelijkheid nog steeds een **maatschappelijke realiteit**, ook in Vlaanderen. Bijkomend zijn vanuit het perspectief van seksuele identiteit en diversiteit ook heteronormativiteit, holebinegativiteit en -fobie maatschappelijke uitdagingen. Deze uitdagingen hebben een impact op alle levensdomeinen. Sport is een van die levensdomeinen en vormt de onderzoekssetting van deze verkennende analyse.

Hoewel er sinds enkele decennia een positieve evolutie merkbaar is, is er tot op vandaag **in de sport** nog steeds geen sprake van volledige gendergelijkheid en inclusie van de diversiteit aan seksuele identiteiten. Er zijn onder meer uitdagingen op vlak van seksisme, sportparticipatie, vertegenwoordiging in leiderschapsposities, coaching en scheidsrechters, geweld en seksueel grensoverschrijdend gedrag, media en communicatie, en de inclusie van holebi's, transgender en intersekse personen. De voorbije decennia kwam er systematisch meer aandacht voor gendergelijkheid in de sport (bv. van de Verenigde Naties, de Europese Unie, maar ook organisaties zoals het IOC en IWG on Women & Sport). Deze aandacht is **belangrijk** omdat gendergelijkheid en seksuele diversiteit voor meer inclusieve en rechtvaardige samenlevingen zorgt en voor een betere algemene levenskwaliteit van de bevolking. Bovendien valt er ook 'winst' te boeken op sportief vlak: een toename in het aantal vrouwelijke deelnemers, supporters, trainers, scheidsrechters, leiderschapsposities, enzovoort. Dat biedt naast democratische meerwaarde ook commerciële opportuniteiten. Steeds meer sportbeleidsmakers en -actoren beseffen dan ook dat niets doen geen optie meer is.

Er zijn echter nauwelijks studies die vanuit kritisch (feministisch) perspectief focussen op de Vlaamse sportcontext. Vandaar deze **verkennende analyse**. De analyse beoogde, ten eerste, de bestaande uitdagingen rond genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen in kaart te brengen. Ten tweede beoogde de analyse concrete aanbevelingen te formuleren om rond deze uitdagingen aan de slag te gaan binnen de sportsector. Met betrekking tot de methodologie werden naast een beknopte literatuurstudie ook verschillende stakeholders geïnterviewd, hoofdzakelijk vanuit Vlaanderen. Bij de selectie van deze respondenten werden vooral lokale besturen (sportdiensten) en sportfederaties bevroegd. Zij zijn immers cruciale actoren in het uitdenken en het implementeren van het Vlaamse sportbeleid.

De **resultaten** tonen aan dat, ondanks de bestaande uitsluiting en ongelijkheden in de sport omwille van de dominante gender- en heteronormen, op verschillende vlakken een trage maar positieve evolutie merkbaar is. Tegelijkertijd nuanceerden de meeste respondenten deze positieve evolutie door te verwijzen naar bedenkingen, contradicties en werkpunten ten aanzien van de verschillende uitdagingen. Dit toont de complexiteit van het debat over gender en seksuele diversiteit in de sport aan. Op basis van het onderzoek kon worden vastgesteld dat een uitgebreide en volledige kennis van de begrippen 'gender' en 'heteronormativiteit' relatief beperkt is bij de respondenten die in de sportsector zijn tewerkgesteld (bv. sportfederaties en lokale sportbesturen). Daarnaast kon worden vastgesteld dat de evenredige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in leiderschapsposities en besluitvorming een heikel punt blijft, ondanks de verhoogde inzet. Verder was de specifieke aandacht voor intersekse personen afwezig waarbij deze doelgroep foutief wordt gecategoriseerd onder de noemer van 'transgenders'. Ook de aandacht voor de inclusie van holebi's in de sport en

het probleem van heteronormativiteit was zeer beperkt. Tot slot kon worden vastgesteld dat sportfederaties, lokale besturen (sportdiensten) maar ook sportclubs vragende partij zijn voor ondersteuning en samenwerking in het uitwerken en implementeren van een gender- en seksueel diversiteitsbeleid en een plan van aanpak om rond deze thema's aan de slag te gaan.

Op basis van de analyse werden **drie hoofdaanbevelingen** opgesteld. Deze aanbevelingen richten zich in eerste instantie aan de opdrachtgever, Vlaams Minister van Sport Philippe Muyters (en zijn opvolger). Bij uitbreiding zijn deze aanbevelingen gericht aan de gehele Vlaamse Regering en de sportsector zelf.

- **Investeer in participatief en transversaal proceswerk** dat de verschillende vormen van weerstand (bv. onwetendheid, verwaarlozing, actief verzet) kan wegnemen waardoor zowel het draagvlak als de draagkracht om in te zetten op gendergelijkheid en seksuele diversiteit in de sport wordt vergroot
- **Ondersteun de Vlaamse sportsector in het agenderen, uitwerken en implementeren van een gender- en seksueel diversiteitsbeleid** en werk daarvoor samen met stakeholders van andere beleidsdomeinen zoals gelijke kansen, onderwijs en media
- **Investeer naast goede monitoring in kritisch sociologisch onderzoek** rond gender en seksuele diversiteit in de sport, zowel kwantitatief als kwalitatief, en koppel dit onderzoek aan het vormen, trainen en opleiden van de huidige en komende generaties van mensen in de sport

Inleiding

Ondanks het feit dat er de afgelopen jaren door verschillende actoren in binnen- en buitenland stappen werden gezet, is genderongelijkheid nog steeds een maatschappelijke realiteit, ook in België. Vanuit een economisch perspectief vergelijkt het *World Economic Forum* (WEF) in zijn jaarlijkse *Gender Gap Report* 149 landen wereldwijd op vier grote thema's: economisch participatie, politieke empowerment, onderwijsniveau, en gezondheid en overleven. Hoewel België hoger dan het gemiddelde van 68% scoort, zakt België met een score van 0,738 echter opnieuw een plaats verder op de ranglijst tot plaats 32 (WEF, 2018). Dat wil zeggen dat de kloof tussen mannen en vrouwen in België met betrekking tot de bovenstaande thema's voor 73,8% is gedicht. Wat Vlaanderen betreft, toont de Vlaamse Gendermonitor 2016 aan dat meisjes en vrouwen een achterstand hebben op vlak van onderwijs, werkzaamheid, inkomen, politieke participatie en sociale participatie (ABB, Gelijke Kansen, 2017). Jongens en mannen hebben dan weer meer kans op een langdurige gezondheidsaandoening. Vrouwen staan positiever tegenover gendergelijkheid dan mannen en dit verschil wijzigt nauwelijks over de jaren heen (ABB, Gelijke Kansen, 2017).

Vanuit het perspectief van seksuele oriëntatie zijn ook heteronormativiteit, holebinegativiteit en -fobie maatschappelijke uitdagingen. Recent meldde ILGA Europe (2019) via hun Rainbow Index dat er in een aanzienlijk aantal Europese landen zoals Polen, Bulgarije en Servië niet enkel een stilstand maar zelfs een zichtbare terugval is inzake de wetgeving en beleidsmaatregelen die de gelijkheid en mensenrechten van holebi's, transgender en intersekse personen vrijwaart. Het resultaat is een toenemende onveilige omgeving voor holebi's, transgender en intersekse personen, en -organisaties. In België bereikte het aantal dossiers van mensen die zich gediscrimineerd voelden omwille van hun seksuele identiteit vorig jaar een hoogtepunt (Unia, 2019). In 2018 opende Unia 125 dossiers. Dat is 38% meer dan het gemiddelde van de laatste vijf jaar. Het gaat dan zowel over verbale en fysieke agressie op openbare plekken als ongelijke behandeling en holebifobe incidenten tegenover klanten of huurders. Maar ook over holebifobe en soms haatdragende commentaren, beelden en fora op het internet. Toch toont de meest recente SCV-survey (2015) een positieve tendens inzake maatschappelijke openheid voor holebiseksualiteit. 91% van de Vlamingen vindt dat holebi's hun leven moeten leiden zoals ze dat zelf willen. 75% steunt het homohuwelijk, dat sinds 2003 van kracht is in België. Tegelijkertijd kwalificeert VRIND 2017 (Vlaamse Regionale Indicatoren) de houding van de Vlaming ten opzichte van holebiseksualiteit als "niet eenduidig". Ondanks een stijgende aanvaarding van homohuwelijk en homoadoptie, zou bijvoorbeeld bijna 1 op de 5 Vlamingen (17,3%) het er moeilijk mee hebben indien hun kind een homoseksuele relatie zou hebben. Ongeveer een derde van de Vlamingen (31%) ervaart twee mannen die kussen in het openbaar als aanstootgevend. Daarom is het nodig om waakzaam te blijven inzake de aanvaarding van holebi's. Er bestaat namelijk een negatieve onderstroom binnen de meest uiteenlopende bevolkingsgroepen, gaande van jongeren binnen de straatcultuur naar onverdraagzame burens tot studenten uit extreemrechtse hoek (Unia, 2019).

Gender- en heteronormativiteit, en de vooroordelen, discriminatie en ongelijkheid die daaruit voortvloeien, zijn het gevolg van een breder dominant maatschappelijk discours dat samenhangt met specifieke ideeën en stereotypen over individuen of groepen. Dergelijk maatschappelijk discours wordt via socialisatie grotendeels en vaak onbewust geïnternaliseerd door de meerderheid van de bevolking. Maar gender- en heteronormativiteit kunnen ook bewust en expliciet zijn. Gender- en

heteronormativiteit heeft een impact op alle levensdomeinen. Sport is een van die levensdomeinen en vormt de focus in dit rapport.

Sport werd van oudsher beschouwd als een mannelijke aangelegenheid die niet geschikt was voor meisjes en vrouwen (of personen die niet als 'man' worden gezien). Dat is zeker het geval voor bepaalde sporten. Niet enkel op vlak van participatie maar ook op vlak van besturen, leiderschap en besluitvorming. Hoewel er sinds enkele decennia een positieve evolutie merkbaar is, is er tot op vandaag nog steeds geen sprake van volledige gendergelijkheid in de sport (EIGE, 2017; Elling & Van Ginniken, 2016; Hovden e.a., 2018). Zo zijn meisjes en jongens nog steeds ondervertegenwoordigd in respectievelijk 'mannen-' en 'vrouwensporten'. Vrouwen blijven ook ondervertegenwoordigd in leiderschapsposities, besluitvorming en coaching. Ook op vlak van media-aandacht voor vrouwensport, verslaggeving en beeldvorming, en diversiteit op sportredacties is er nog veel werk aan de winkel. Daarnaast blijft op gender gebaseerd geweld en seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG) een grote uitdaging. Recent verhoogde de aandacht voor hoe de sportsector kan omgaan met transgender en intersekse personen. Maar ook op vlak van openheid voor holebi's, maar evengoed transgender en intersekse personen, in de sport, is er nog een lang weg af te leggen. De traditionele masculiene sportcultuur gaat doorgaans gepaard met heteronormativiteit en de discriminatie van holebi, transgender en intersekse personen. Met de nodige voorzichtigheid kan ook wat deze personen in de sport betreft, worden gesteld dat er op bepaalde vlakken een trage maar gestage positieve verandering is (Hoeijmakers & Elling, 2018). Daarmee blijft een grote maatschappelijke (sport)winst onderbenut. De essentie is dat elk individu het recht op sport kan verzilveren en de keuzevrijheid heeft om te participeren aan en in de sport, op een gelijke en gelijkwaardige manier.

De voorbije decennia kwam er dan ook systematisch meer aandacht voor gendergelijkheid in de sport (bv. de Verenigde Naties, de Europese Unie en de Raad van Europa, maar ook organisaties zoals het IOC en netwerken zoals de International Working Group on Women & Sport en de European Women and Sport Group (EWS)). In het kielzog hiervan werden verscheidene strategieën uitgedacht, beleidsaanbevelingen, voorstellen en charters geformuleerd, maatregelen getroffen, conferenties georganiseerd en projecten opgezet. Wat het academisch onderzoek naar genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport betreft, bestaat in het buitenland alvast zeer waardevol onderzoek (bv. Nederland, Engeland, Noorwegen, Australië). Er zijn echter nauwelijks studies die vanuit kritisch (feministisch) perspectief focussen op de Vlaamse sportcontext (bv. De Bruyn, 2008; Pillen, 2017; Reynaert, 2018). Op enkele verkennende studies na is relatief weinig bekend over de uitdagingen met betrekking tot genderongelijkheid en heteronormativiteit in de Vlaamse sportsector. De data zijn schaars, gefragmenteerd, grotendeels onontgonnen en soms niet toegankelijk. Het gaat dan niet alleen over de 'harde' cijfers maar ook over meer kwalitatieve inzichten over de oorzaken, (machts)mechanismen en context die genderongelijkheid en heteronormativiteit in het Vlaamse sportlandschap in de hand werken.

Eind 2018 besloot Vlaams Minister van Sport Philippe Muyters het project 'analyse problemen genderbeleid in de sport in Vlaanderen – heteronormativiteit in de sport' te subsidiëren. Ten eerste beoogde het project een analyse te maken van de bestaande problematiek rond genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen. Ten tweede beoogde het project aanbevelingen met een plan van aanpak te formuleren die gebruikt kunnen worden om in de toekomst rond deze thematieken aan de slag te gaan binnen de sportsector. Dit rapport is een concrete output van deze projectsubsidie. Het biedt theoretische verheldering met betrekking tot de concepten van 'gender',

‘heteronormativiteit’ en ‘intersectionaliteit’ (kruispuntdenken). Op basis van een literatuurstudie biedt het rapport een overzicht van de voornaamste problematieken rond genderongelijkheid en heteronormativiteit in de Vlaamse sportsector. Bijkomend brengt het rapport verslag uit van interviews met verschillende sportactoren, voornamelijk uit Vlaanderen. Tot slot sluit het rapport af met concrete beleidsaanbevelingen voor het beleid en de praktijk.

Gender, heteronormativiteit en intersectionaliteit

Wat is gender en wat is het vooral *niet*?

Gender is niet hetzelfde als biologisch geslacht, hoewel de twee termen nauw aan elkaar gelinkt zijn. Iemands **biologische geslacht** (ook wel ‘**sekse**’ genoemd) heeft te maken met lichamelijke aspecten zoals chromosomen, hormonen, en in- en uitwendige geslachtskenmerken. Het gaat over biologisch man of vrouw zijn, of daar ergens tussenin zitten (zie ‘intersekse’).

Gender daarentegen gaat niet zozeer over iemands biologie, maar wel over de normen, waarden en verwachtingen die aan die biologische verschillen worden gekoppeld. Dat het de vrouw is die de kinderen baart, wordt bepaald door de biologie. Dat de zorg voor jonge kinderen als een ‘vrouwelijke’ aangelegenheid wordt aanschouwd gaat over gender. Als we spreken over gendernormen, hebben we het niet langer over ‘man’ of ‘vrouw’, maar over ‘vrouwelijk’ en ‘mannelijk’. Het gaat dus over een sociale opdeling.

Gender (ook wel **sociaal geslacht** genoemd) heeft twee dimensies: een sociaal-culturele dimensie en een individuele dimensie (Tjønndal, 2017; Hovden & Tjønndal, 2017; De Haan & Norman, 2019).

De sociaal-culturele dimensie van gender

De **sociaal-culturele dimensie** gaat over de dominante opvattingen over geslacht, mannelijkheid en vrouwelijkheid, wat van mannen en vrouwen wordt verwacht en wat mannen en vrouwen wel en niet kunnen zijn, denken en doen. Mannelijkheid wordt vaak geassocieerd met karakteristieken als fysieke kracht, leiderschap en assertiviteit, terwijl vrouwelijkheid vaak met zorg, empathie en communicatie wordt geassocieerd. Gender als sociaal-cultureel construct beïnvloedt de dagelijkse levens van mannen en vrouwen, niet in het minst omdat het denkkader als onderliggend principe verankerd zit in maatschappelijke structuren en instellingen. Dit dominante discours over gender is nog sterk binair: strikt opgedeeld in twee categorieën (mannen en vrouwen) waaraan bepaalde normen en verwachtingen zijn gekoppeld.

Zodoende zorgt gender voor maatschappelijke ordening, sociale hiërarchie en ongelijkheid (Tjønndal, 2017; Hovden & Tjønndal, 2017; RoSa vzw, 2019). Bepaalde zogenaamde ‘mannelijke eigenschappen’ worden vaak superieur geacht aan zogenaamd ‘vrouwelijke eigenschappen’. In veel gevallen wordt de man als de norm of ‘*default*’ beschouwd terwijl de vrouw wordt beschouwd als afwijkend van die norm. Enerzijds leiden dergelijke historisch gegroeide gendernormen tot verschillen, discriminatie, ongelijke toegang of controle over geld, arbeid, politieke en economische besluitvorming, en andere sociale onrechtvaardigheden (bv. op vlak van onderwijs, arbeid en gezin) (RoSa vzw, 2019). Anderzijds zorgen ze voor privilege van zij die worden bevoordeeld. Een groot deel van de discussie over gender gaat over welke verschillen biologisch, natuurlijk en ‘echt’ zijn en welke worden

ingegeven door gendernormen en stereotypen (Pfister, 2010). Dit laatste zorgt er namelijk voor dat mensen mogelijk geen échte vrije keuzes kunnen maken, keuzes die vrij zijn van discriminatie en uitsluiting.

De individuele dimensie van gender

Het dominante discours over gender – de sociaal-culturele component – heeft impact op het gedrag van individuen (Tjønnedal, 2017; Hovden & Tjønnedal, 2017; RoSa vzw, 2019). Gender speelt dan ook een rol in hoe mensen zich als individu kunnen, willen en mogen uiten. Hier spreken we van de **individuele dimensie** van gender.

Welke rol neem je op als individu omwille van de maatschappij geponeerde verwachtingen? Sluit je aan bij heersende idealen of ga je ertegenin? Doorgaans wordt van vrouwen nog steeds verwacht dat ze bijvoorbeeld zorgende taken opnemen. Terwijl van mannen bijvoorbeeld wordt verwacht dat ze zich toeleggen op het genereren van een gezinsinkomen. Wat sport betreft, verwachten we van jongens over het algemeen gezien kracht en uithoudingsvermogen, terwijl we bij meisjes vooral lenigheid en finesse positief beoordelen. Dit heeft een impact op de sporten die we kinderen aanbieden, maar ook op de keuzes die ze zelf maken. Welke **genderrol** wordt van je verwacht én welke neem je op als individu? Ga je met de stroom mee of tegen de stroom in?

Genderexpressie gaat over de manier waarop mensen zich uiten naar de buitenwereld. Dit kan in de vorm van kleding of make-up, maar ook door een bepaalde lichaamshouding, spraak (stem) of manier van bewegen. Belangrijk is dat de manier waarop iemand zich uit (expressie) niet vanzelfsprekend iets zegt over iemands biologisch geslacht, genderidentiteit of seksuele oriëntatie (zie onder). Ook bij genderexpressie speelt beoordeling van buitenaf een belangrijke rol. Denk maar aan de manier waarop het gedrag, de speelwijze, de outfits en de prestaties van Serena Williams onder de loep zijn genomen in vergelijking met haar mannelijke tegenhangers.

Transgender

Net zoals gender vaak verward wordt met biologisch geslacht, wordt het even vaak foutief gebruikt om naar 'transgender' te verwijzen. Gender en transgender zijn echter twee verschillende dingen. Transgender verwijst naar een individueel gevoel met betrekking tot iemands **identiteit**: voel ik me vrouw, man, beide of geen van beide. Je genderidentiteit hoeft niet samen te vallen met je biologisch geslacht en kan veranderen doorheen de tijd.

Iemand die zich niet aan de voorgeschreven gendernormen houdt identificeert zich niet automatisch als transgender. Meisjes die willen ravotten, voetballen, scheikunde studeren en een cursus boogschieten volgen kunnen zich perfect gelukkig voelen in hun biologische geslacht. Sociaal geslacht (gender) en genderidentiteit staan dan ook los van elkaar (al kunnen ze uiteraard samenvallen).

Transgender personen, of transmannen en transvrouwen, voelen zich niet, of niet helemaal, thuis in het geslacht (en de bijbehorende gendernormen) dat hen bij de geboorte werd toegewezen. Wie biologisch als vrouw is geboren en zich ook vrouw voelt, of wie als man geboren is en zich man voelt, noemen we cisgender. In dit rapport gebruiken we consequent de term 'transgender personen' hoewel transgender personen individueel ook de termen 'transpersonen' of zelf 'personen' (man, vrouw, non-binair) kunnen verkiezen.

Intersekse

Nog een vaak voorkomende verwarring: transgender personen zijn niet hetzelfde als **intersekse personen**. Men spreekt over intersekse personen wanneer mensen bij de geboorte in mindere of meerdere mate kenmerken van beide geslachten vertonen en zich dus op het biologische spectrum tussen de uitersten 'man' en 'vrouw' bevinden. Intersekse gaat over biologisch geslacht, niet over gendernormen en ook niet over individuele gevoelens ten aanzien van iemands biologisch geslacht (en bijbehorende gendernormen). Intersekse condities kunnen veroorzaakt worden door een andere constellatie in de chromosomen, of door een ongevoeligheid voor de werking van seksehormonen tijdens de prenatale ontwikkeling (transgenderinfo.be, 2019). Iemand die intersekse is, is niet per se trans, net zoals iemand die intersekse is niet per se holebi is, al kunnen beide combinaties voorkomen.

Seksuele oriëntatie

Seksuele oriëntatie (of identiteit) verwijst naar de seksuele en romantische aantrekking. Wat de seksuele identiteit betreft wordt er vaak gedacht en gehandeld vanuit een heteronorm (zie heteronormativiteit) (çavaria, vzw, 2019).

Belangrijk om te beseffen is dat al deze aspecten (biologisch geslacht, gender, genderrol, genderexpressie, genderidentiteit en seksuele oriëntatie) weliswaar nauw met elkaar samenhangen en op een intense manier met elkaar verbonden zijn, ze niet hetzelfde zijn en absoluut niet automatisch met elkaar te maken hebben of samen voorkomen. Gendernormen doorbreken betekent niet dat je van biologisch geslacht wil veranderen; intersekse zijn betekent niet automatisch dat je je als holebi identificeert, enzovoort.

Wat is heteronormativiteit?

Heteronormativiteit is de dominante maatschappelijke veronderstelling of norm dat iedereen heteroseksueel is en voldoet aan de bijhorende afspraken en verwachtingen (çavaria vzw, 2019; Ella vzw, 2014). Dit impliceert dat homoseksualiteit een afwijking van die norm is. De heteronorm is binair, en gaat dus uit van een tegenstelling tussen hoe mannen en vrouwen zich moeten gedragen. Zo wordt er van mensen automatisch verwacht dat ze een heterorelatie zullen hebben, dat ze zullen trouwen en kinderen krijgen, dat ze traditionele rollenpatronen zullen aannemen. Een heteronormatieve manier van denken impliceert een binaire afstelling van biologisch geslacht, genderidentiteit en -expressie, en seksuele oriëntatie (of identiteit). Wanneer iemand zich buiten die categorieën begeeft, kan dat leiden tot zowel innerlijk conflict als onbegrip van buitenaf (çavaria vzw, 2019).

Heteronormativiteit staat dus niet los van dominante **gendernormerende verwachtingen**. Zo tonen Dewaele, Vincke, Cox, et al. (2009) aan dat jongeren meer weerstand hebben ten aanzien van gender non-conformerende hetero's dan holebiseksuele genderconforme leeftijdsgenoten. In die zin dat mannen en vrouwen die harder afwijken van de norm op vlak van genderidentiteit en -expressie meer weerstanden ondervinden dan holebi's die minder van die normen afwijken.

Heteronormativiteit kan gelinkt zijn aan holebifobie of -negativiteit. **Holebifobie** gaat over negatieve gevoelens van afkeer en onbegrip tegenover holebi's die ontstaan uit hardnekkige vooroordelen over seksualiteit en gender (çavaria vzw, 2019). Deze gevoelens kunnen leiden tot verschillende situaties,

van gemene opmerkingen en discriminatie tot zelfs fysiek geweld. Als we spreken over holebi's als groep, dan gebruiken we holebifobie. Hebben we het echter over een specifiek voorval, dan gaan we verwijzen naar de seksualiteit van de persoon. **Holebinegativiteit** (of trans negativiteit) is een *impliciete* vorm van holebifobie. Het gaat hier niet over fysiek geweld of wettelijke discriminatie, maar eerder over opmerkingen of uitspraken met een holebi- of transfoob kantje. Vaak denken mensen niet na over zulke opmerkingen of zijn ze zelfs goed bedoeld (çavaria vzw, 2019).

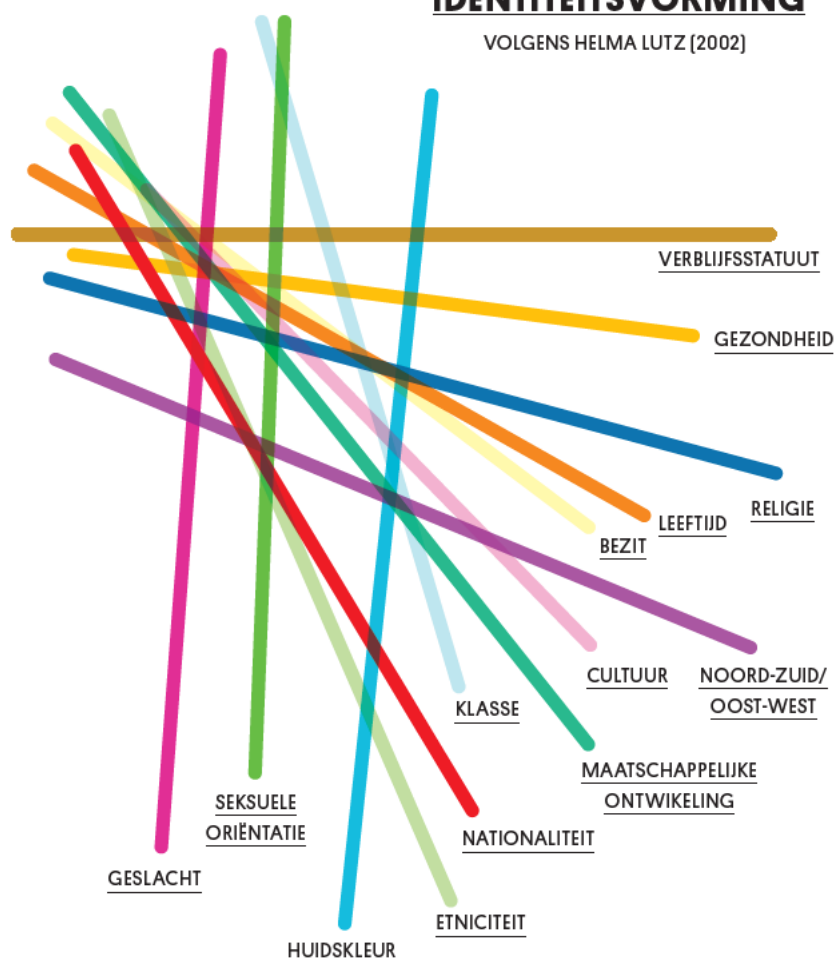
Uit onderzoek blijkt dat holebi's en transgenders een verhoogd risico lopen op mentale gezondheidsproblemen, waaronder suïcidaliteit (çavaria vzw, 2019). Omdat holebi's opgroeien in een samenleving waarin nog veel negatieve gevoelens, impliciete en expliciete vooroordelen en stereotypen bestaan ten aanzien van hen (en trans en intersekse personen), bestaat de kans dat deze vooroordelen worden 'geïnternaliseerd', onvrijwillig en onbewust. Dit noemt men **geïnternaliseerde holebifobie**. Dit kan resulteren in een laag zelfbeeld en soms zelfhaat. Mensen gaan bijvoorbeeld hun seksuele oriëntatie en identiteit ontkennen, of zich uitgesproken homofoob gedragen om niet 'ontdekt' te worden (çavaria vzw, 2019). Zoals bij gender het geval is, is het mogelijk om ook de dominante socio-culturele opvattingen en verwachtingen over seksuele oriëntatie en identiteit in vraag te stellen en te veranderen.

Intersectionaliteit of kruispuntdenken

Elk individu bestaat uit een combinatie van identiteitskenmerken, posities en ervaringen die elkaar beïnvloeden. Individuen zijn niet alleen maar vrouw of man, holebi of hetero, cis of trans gender persoon, persoon met of zonder beperking, maar behoren ook tot een bepaalde sociale klasse, etnische groep, leeftijdsgroep, of zitten in een bepaalde levensfase, enzovoort. Deze 'kruisende' vormen van identiteit worden aangeduid met de term '**intersectionaliteit**'. Intersectionaliteit (of kruispuntdenken) is een benadering die de samenloop van discriminatiegronden en de dynamiek die daaruit vloeit zichtbaar maakt (Ella vzw, 2014). Deze benadering helpt vollediger oplossingen te formuleren die rekening houden met de verschillende aspecten die onze posities bepalen (Ella vzw, 2014). Lutz onderscheidt 14 dimensies of assen van differentiatie die het sociale leven in hoge mate bepalen, en waarmee afhankelijk van de context rekening gehouden moet worden (Lutz, 2002 in Ella vzw, 2014). In de onderstaande figuur worden deze assen grafisch weergegeven (overgenomen uit Ella vzw, 2014):

14 ASSEN VAN IDENTITEITSVORMING

VOLGENS HELMA LUTZ (2002)



Naast onze positie in de samenleving en de kansen die we krijgen, sturen deze ‘assen van identiteitsvorming’ ook ons gedrag en denken (Ella vzw, 2014). Het al dan niet beschikken over een bepaald kenmerk heeft een belangrijke impact op onze positie en onze kansen omdat bepaalde kenmerken hoger ingeschat of meer als de norm beschouwd worden dan andere: man versus vrouw, wit versus gekleurd, ‘autochtoon’ versus ‘allochtoon’, hetero versus LGBTQI+¹, rijke middenklasse versus (kans)arm, jong versus oud, enzovoort. Dimensies zijn met andere woorden machtsgeladen. Zo zullen we een jonge sportman op een andere manier dan een oudere sportvrouw zien of behandelen. Bepaalde kenmerken (geslacht, leeftijd, etniciteit, enz.) kunnen er dus voor zorgen dat mensen hier nadeel/voordeel van ondervinden (Ella vzw, 2014). Bijvoorbeeld, de uitspraak dat sport niets voor vrouwen is, voetbal niets voor meisjes, of homo’s niet goed zijn in sport. Die nadelen/voordelen staan echter niet vast, maar veranderen in functie van de context (tijd, plaats, samenstelling bevolking, organisatie, enz.).

¹ Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex, +

Genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport

Voornaamste problematieken

Op basis van een verkennende literatuurstudie kunnen de volgende voornaamste problematieken met betrekking tot genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport worden onderscheiden:

- Gendering in de samenleving en sport
- Gender in het besturen van sport (governance)
- Onevenredige vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming
- Ongelijke participatie in sportactiviteiten
- Onevenredige vertegenwoordiging in coaching en lesgeven
- Op gender gebaseerd geweld en seksueel grensoverschrijdend gedrag
- Ongelijke media-aandacht, verslaggeving en beeldvorming
- Omgang met transgender en intersekse personen in de sport
- Heteronormativiteit, holebinegativiteit en holebifobie

Hieronder wordt kort ingegaan op deze problematieken en worden enkele cijfers in kaart gebracht voor de Europese en Vlaamse context.

Gendering in de samenleving en sport

Sport wordt van oudsher als een door mannen gedomineerde sector beschouwd die niet of minder geschikt is voor meisjes en vrouwen (of personen die niet als 'man' worden aanzien) (Pfister, 2010; EIGE, 2017; Elling & Van Ginniken, 2016; Elling, 2018). Sport is met andere woorden gegenderd en vooruitgang op vlak van gendergelijkheid in dit domein wordt onder andere belemmerd door sociaal-culturele constructies van mannelijkheid en vrouwelijkheid (Pfister, 2010; Elling & Van Ginniken, 2016; Tjønnal, 2017; Hargreaves & Anderson, 2016). Zo wordt mannelijkheid vaak geassocieerd met de karakteristieken van fysieke kracht, leiderschap en assertiviteit terwijl vrouwelijkheid vaak met zorg, empathie en communicatie wordt geassocieerd (Tjønnal, 2017). Omdat sport wordt geassocieerd met kenmerken zoals fysieke kracht en veerkracht, snelheid en een zeer competitieve, soms uitdagende, geest, wordt sport bijgevolg als 'mannelijk' beschouwd (Pfister, 2010; Tjønnal, 2017; EIGE, 2017). Vrouwen die meedoen aan sport – zeker in bepaalde 'mannelijke' sporten – kunnen dan als 'mannelijk' worden bekeken terwijl mannen die geen interesse hebben in sport als 'onmannelijk' worden aanzien.

Het werd lange tijd algemeen aangenomen dat bepaalde types van sport en beweging 'geschikt' waren voor vrouwen terwijl andere ongeschikt waren, en hetzelfde gold voor mannen (Pfister, 2010). Dit kan trouwens nog steeds stevig verankerd zijn in de populaire wijsheid van vandaag. Het is niet sport of beweging op zich maar de betekenissen die ermee worden geassocieerd – samen met de sociaal-culturele constructie van vrouwelijkheid en mannelijkheid alsook de structurele en symbolische gendernormen in een specifieke samenleving – die leiden tot het labelen van sportactiviteiten als ofwel 'mannelijk' of 'vrouwelijk' (Pfister, 2010). Traditionele gendernormen en -rollen zorgen er ook voor dat vrouwen zich bijvoorbeeld meer toeleggen op zorgtaken en minder op vrije tijd en sport of besturen en leiderschap (EIGE, 2017).

Hoewel er sinds enkele decennia een positieve evolutie merkbaar is, is er tot op vandaag nog steeds geen sprake van volledige gendergelijkheid in de sport (EIGE, 2017; Elling & Van Ginniken, 2016;

Elling, 2018). De heersende gendernormen en stereotypen werken niet enkel door op deelname aan sportactiviteiten, maar ook op vlak van coaching, leiderschap en besluitvorming (bestuur), media, enzovoort (zie voornaamste problematieken). Dit noemt men de 'gendering' van de sport. Discussies over sport en genderongelijkheid verglijden vaak in de vraag wat de 'echte' verschillen tussen de geslachten zijn en welke sociaal geconstrueerd zijn. De vraag is echter in welke mate een individu het recht op sporten kan toepassen en in alle vrijheid te sporten zonder discriminatie en uitsluiting.

Gender in het besturen van sport (governance)

Gendering werkt ook door op de organisatie en het besturen van sport ('governance' in het Engels). Het ontbreken van een genderperspectief in het besturen van sport kan ervoor zorgen dat de missie, visie, waarden, doelstellingen en acties vaak niet gendersensitief zijn. Er is wat dat betreft nood aan het mainstreamen van gender in het besturen van sport zodat er aandacht is voor gender met betrekking tot verschillende aspecten van bestuur: missie en visie, human resource beleid, budgettering en financiering (bv. verloning en prijzengeld), marketing, promotie en communicatie, ondersteuning en omkadering sportaanbod (bv. infrastructuur, materiaal, kledij, veilig sportklimaat), onderzoek, monitoring en evaluatie, enzovoort. Zo bevestigt onderzoek uit Nederland (Elling & Van Ginniken, 2016) bijvoorbeeld dat er naast verschillen in (top)sportdeelname van oudsher ook verschillen bestaan in waardering, waarbij mannelijke topsporters over het algemeen meer (financiële) waardering (cf. *equal pay* debat) en media-aandacht krijgen. Belangrijk hier is het streven naar een divers sportbestuur, onder andere met betrekking tot gender en het evenwicht tussen het aantal mannen en vrouwen in leiderschapsposities en besluitvorming (zie verder).

Voor de Vlaamse context is het interessant te kijken naar de Beleidsnota en Beleidsbrieven Sport. In de Beleidsnota Sport 2014-2019 wordt verwezen naar 'gender' met betrekking tot de genderkloof tussen mannen en vrouwen op vlak van sportparticipatie (1x):

De genderkloof is nog steeds aanwezig: mannen sporten meer dan vrouwen en meer mannen dan vrouwen doen dit in de sportclub

In de Beleidsnota Sport 2014-2019 wordt ook melding gemaakt van 'seksuele diversiteit' (1x) in relatie tot 'transgenders' (1x) en 'holebi's' (1x):

We blijven ook de nodige aandacht hebben voor seksuele diversiteit in de sportwereld. De sportsector is een belangrijke hefboom voor maatschappelijke aanvaarding van holebi's en transgenders. Vorige legislatuur lag de focus op de voetbalwereld. Samen met de minister van Gelijke Kansen zullen we bekijken hoe dit verruimd kan worden naar de bredere sportwereld.

Met betrekking tot het stimuleren van een ethisch sportklimaat wordt ook verwezen naar persoonlijke seksuele integriteit (1x). De term 'intersekse' komt niet voor in deze Beleidsnota.

Ook de Beleidsbrief Sport 2018-2019 geeft een indruk van de initiatieven genomen met betrekking tot gender en seksuele diversiteit. Zo wordt er verwezen naar het Europese 'All-in: Gender Balance in Sport'-project (1x). In kader van het Horizontaal Gelijkekansenbeleidsplan wordt verwezen naar gender in bestuursorganen (1x), transgenders in de sport (1x) en het overleg rond genderongelijkheid en heteronormativiteit (1x):

We werken actief mee aan de realisatie van het Horizontaal Gelijkekansenbeleidsplan. Zo voeren we via het decreet op de georganiseerde sportsector (zie 1.1.1) een genderbeleid in alle bestuursorganen van de sportfederaties ... In 2016 verscheen de publicatie 'Transgenders in de sport: 'Een informerende en richtinggevende brochure voor sportaanbieders en transgender sporters'. Naar aanleiding van enkele relevante wetswijziging, zal de publicatie in 2019 worden geëvalueerd en aangepast waar nodig. In samenwerking met çavaria, Out for the Win en de Vlaamse Sportfederatie (VSF) bespraken we welke acties ondernomen kunnen worden om de gender/heteronormativiteit in de sport aan te pakken en de verdraagzaamheid ten aanzien van holebi's te versterken.

Centrum Ethiek in de Sport (ICES vzw) was ook aanwezig op dit overleg. Verder is er in de Beleidsbrief Sport 2018-2019 veel aandacht voor het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG) en integriteit, wat te situeren valt binnen de problematiek op gender gebaseerd geweld (zie verder).

In het document Code Goed Bestuur in Vlaamse Sportfederaties, wordt ook naar gender verwezen. Bijvoorbeeld bij Dimensie 2 'Democratie', Principe 12 (De organisatie streeft naar een gedifferentieerde, evenwichtige en competente Raad van Bestuur):

Bij de opmaak van deze profielen streeft men naar een gedifferentieerde samenstelling van de raad van bestuur inzake genderverhoudingen, leeftijd en etniciteit > Tip 6: Naast intellectuele kenmerken is het aan te raden om ook rekening te houden met demografische kenmerken, zoals gender, leeftijd en etniciteit.

En onder dezelfde dimensie, Principe 25 (De organisatie heeft een beleid inzake de promotie van gelijkheid en diversiteit binnen de sport en binnen de organisatie):

De organisatie implementeert concrete doelstellingen en acties gericht op het bevorderen van gelijkheid en diversiteit binnen de sport en binnen de organisatie > Tip 12: Om genderdiversiteit te promoten kiezen (sport)organisaties steeds vaker voor het vastleggen van een quorum, waarbij een vast aantal of percentage van de leden van de raad van bestuur van het minst vertegenwoordigde geslacht moeten zijn.

Bovenstaande geeft alvast een indicatie van de beleidsaandacht. In wat volgt worden enkele cijfers gegeven met betrekking tot de praktische stand van zaken, hoewel bijkomend onderzoek, monitoring en evaluatie primordiaal is om substantiële maatregelen, acties en verandering in kaart te brengen.

Onevenredige vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming

De ongelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in bestuursfuncties op de hoogste nationale en internationale niveaus (management, bestuur) vormt de laatste jaren een van de belangrijkste thema's in internationaal beleid en onderzoek (EIGE, 2017; Elling & Van Ginneken, 2016; Hovden e.a., 2018). Verschillende feministische studies hebben benadrukt hoe androcentrisme (de man als sociale norm) en genderblindheid leiderschapsidealen en -praktijken vormgeven (Hovden & Tjønnndal, 2017). Onderzoek naar sportorganisaties heeft gelijkaardige patronen aangetoond (Hovden & Tjønnndal, 2017). Ondanks de geleidelijke toename van de participatie van vrouwen in de sport blijven vrouwen ondervertegenwoordigd in de besluitvormingsorganen van sportbesturen en -organisaties op lokaal, nationaal, Europees en globaal niveau (EIGE, 2017). Op Europees niveau is het aandeel van vrouwen in de besluitvormingsposities van de continentale confederaties van

Olympische sporten 14%. Van de 28 onderzochte confederaties was er maar één vrouwelijke voorzitter en acht vicevoorzitters op een totaal van 91. Dit is een algemene trend: hoe hoger de posities, hoe breder de genderkloof. Indien er wordt gekeken naar de vertegenwoordiging van vrouwen in de top van de besluitvormingsposities van sportfederaties op nationaal niveau blijft deze erg laag. In 2015 werden in het algemeen slechts 14% van alle posities bekleed door vrouwen. België zit onder dat Europese gemiddelde, tussen Spanje en Roemenië (EIGE, 2017).

Voor de Vlaamse context zijn de data relatief versnipperd en worden in wat volgt enkele cijfers gegeven die een beeld schetsen. Verder geeft het Cijferboek Lokaal Sportbeleid 2011-2013 cijfers over de bestuurlijke organisatie van het lokaal sportbeleid (bv. schepenen van sport, tewerkstelling lokale sportsector) en de lokale adviesraden sport in Vlaanderen (Van Poppel, 2012). Uiteraard moet rekening worden gehouden met het feit dat er sinds 2018 ook nieuwe schepenen werden verkozen. Het Cijferboek toont aan dat onder de Vlaamse Schepenen van Sport 78% een man en 22% een vrouw is. Met betrekking tot de tewerkstelling in de lokale sportsector is dat respectievelijk 71,03% en 28,97% voor de diensthoofden en onder de beheerders 72,86% en 27,14%. Bij sportfunctionarissen (meer mannen) en sportpromotoren (meer vrouwen) is dit cijfer min of meer gelijk. Zeer opvallend is dat voor de functies schoonmaak en administratief medewerker respectievelijk 88,84% en 72,26% een vrouw is. In de lokale adviesraden voor sport heeft 60,83% van de gemeenten en steden minimaal een 1/3-2/3 vertegenwoordiging van beide genders. Voor de Algemene vergadering is dat 57,79%. Slechts 7% van de voorzitters van de adviesraad sport is een vrouw. Nogmaals, dit zijn cijfers voor 2011-2013. Een nieuwe evaluatie is welkom. De BMS24-studie uit 2016 'sportdiensten in beeld' (die kijkt naar de samenstelling van het permanente personeelsbestand in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest naar functie en geslacht) toont voor 2014 de volgende cijfers: 40,3% van het management (leidinggevend), 57,5% van het sporttechnisch – en 49,3% van het ondersteunend personeel is een vrouw (Van Poppel e.a., 2016). Ten opzichte van 2010 was er een sterke evolutie in het sporttechnisch personeel (van 46,4% naar 57,5% vrouwen – waarbij mannen daarmee voor deze positie ondervertegenwoordigd zijn).

De cijfers van de barometer Sportfederaties (Scheerder et al., 2016) toont aan dat 11 van de bevroegde 48 sportfederaties kunnen worden beschouwd als 'gendergelijk' op bestuursniveau (meer dan 45% mannelijke én vrouwelijke leden). Bovendien blijkt uit deze studie dat gendergelijke sportfederaties significant beter scoren op *good governance* dan sportfederaties met een groot aandeel mannen. Gendergelijke sportfederaties zetten meer in op het bereik van doelgroepen en op intersectorale samenwerking (Scheerder et al., 2016).

Verder tonen cijfers van het Dashboard Gender van Sport Vlaanderen (KICS, 2019) aan dat in 2017 75,96% van de bestuursleden binnen Vlaamse sportclubs (aangesloten bij een erkende of gesubsidieerde sportfederatie) een man was en 24,04% een vrouw – een verschil van 51,92% (KICS, 2019). Die kloof neemt toe met de leeftijd (tot een verschil van 80% voor 65 jaar en ouder). Cijfers van het Vlaamse Sportclub Panel 3.0 (Claes et al., 2017) bevestigen deze cijfers en geven aan dat in het algemeen 73,7% van de bestuursleden mannelijk is. 83,6% en 80,5% van respectievelijk de voorzitters en ondervoorzitters waren mannelijk. Voor de secretarisfuncties is dat 68,8%. Voor de penningmeesters en andere bestuurders is dit ongeveer zeven op tien. Echter, Thibaut e.a. (2019) geven op basis van surveydata aan dat voor de periode 2008-2016 slechts 12,9% van de bestuursleden binnen sportclubs vrouwelijk was in vergelijking met 87,1% voor de mannen (een verschil van 74,2%).

Ongelijke participatie in sportactiviteiten

Ondanks het feit dat de algemene sportparticipatie van vrouwen blijft toenemen blijven meisjes en vrouwen ondervertegenwoordigd in de sport. Volgens de Europese Eurobarometer van 2014 neemt 45% van de mannen in Europa minstens een keer per week deel aan sport terwijl dit bij de vrouwen 37% is (EU, 2014; EIGE, 2017). Het verschil tussen mannen en vrouwen is het grootst bij jongere leeftijdsgroepen waarbij bij de 15 tot 24-jarigen 74% van de mannen in Europa minstens een keer per week aan sport doet terwijl dit bij de vrouwen slechts 55% is (EU, 2014; EIGE, 2017). Hoewel genderverschillen in participatiecijfers een gegeven is in alle sporten, is dit zeker zo voor sporten die traditioneel als ‘mannelijk’ worden gezien zoals bijvoorbeeld het voetbal. Met de toetreding van vrouwen tot het olympisch boksen, namen in Londen 2012 vrouwen en mannen voor het eerst aan evenveel sporten deel (Elling & Van Ginniken, 2016). Er bestonden wel nog steeds verschillen in het totaal aantal disciplines voor mannen (n=171) en vrouwen (n=139) en was het aantal vrouwen(teams) dat mocht deelnemen in diverse sporten en disciplines lager dan het aantal mannen(teams) (Elling & Van Ginniken, 2016). Het IOC blijft verder inzetten op gendergelijkheid.

Cijfers voor de algemene sportparticipatie in Vlaanderen tonen aan dat, in 2016, 71,3% van de Vlamingen sport en 62,6% doet dit meerdere keren per maand (Thibaut e.a., 2019). Indien wordt gekeken naar man-vrouwverhoudingen kan worden vastgesteld dat 65,7% van de mannen en 62,1% van de vrouwen meerdere keren per maand sport. De algemene clubsportparticipatie in Vlaanderen bedraagt 19%. Bij de mannen is dit 21,3% en de vrouwen 16,5% (Thibaut e.a., 2019). Bij vrouwen zijn fietsen, wandelen, lopen, fitness en zwemmen het populairst in 2016 (Thibaut e.a., 2019). Bij mannen staat voetbal op vier en fitness op vijf. Met betrekking tot de clubsporten hebben dans, gymnastiek en paardrijden de sterkste oververtegenwoordiging van vrouwen (Thibaut e.a., 2019). Bij de mannen zijn dit cricket, voetbal en motorsport.

Cijfers van het Dashboard Gender van Sport Vlaanderen (KICS, 2019) tonen aan dat, in 2017, 59,72% van de sporters binnen Vlaamse sportclubs (aangesloten bij een erkende of gesubsidieerde sportfederatie) een man was en 40,28% een vrouw – een verschil van 19,14%. Bij de kinderen tot en met 7 jaar is deze verhouding 52-48% en neemt het verschil toe tot 32% bij de 19 tot 25-jarigen, om daarna zeer geleidelijk licht af te nemen (tot 14% bij de 55+’ers). De grootste drop-out bij de vrouwen gebeurt tijdens hun 19e levensjaar en bedraagt 30,02% terwijl dit bij de mannen, ook tijdens hun 19e levensjaar, 24,52% bedraagt. De deelname aan sportkampen van Sport Vlaanderen in 2017 en 2018 is ongeveer gelijk maar binnen Sport-Na-School (SNS) zijn we dan weer een lichte oververtegenwoordiging van meisjes (55%).

Onevenredige vertegenwoordiging in coaching en lesgeven

Coaching en lesgeven is een ander domein waarbinnen vrouwen grotendeels ondervertegenwoordigd zijn. Op basis van data uit zeven Europese landen wordt geschat dat slechts 20 tot 30% van alle coaches in Europa een vrouw is (EIGE, 2017). Deze cijfers zijn nog lager voor vrouwelijke coaches met een trainersdiploma. Dat is disproportioneel laag in relatie tot het algemeen lidmaatschap van meisjes en vrouwen in de sport. Dat betekent dat vooral mannen coaching geven aan meisjes en vrouwen (zelfs in sporten die door vrouwen worden gedomineerd) en dat vrouwen nauwelijks jongens en mannen coachen. Verder zijn ze bijgevolg vooral te vinden in sporten met een

hoog aantal meisjes en vrouwen zoals dansen, gymnastiek en paardrijden. Vrouwelijke coaches werken vooral op lokaal en regionaal niveau met vrouwen, adolescenten of kinderen (EIGE, 2017). Op topsportniveau is het aantal vrouwelijke coaches zeer laag en daar waar ze met topsporters werken bekleden ze meestal de functie van assistent-coach, ter ondersteuning van de mannelijke hoofdcoach (EIGE, 2017). Maar er zijn ook kwalitatieve verschillen. Onderzoek uit Noorwegen over gendering in coaching binnen het boksen (Hovden & Tjønnndal, 2017) toont aan dat mannelijke coaches veel gemakkelijker het respect van hun bokkers krijgen dan vrouwelijke coaches ondanks het feit dat de bokkers aangaven dat goede coaching moet bestaan uit zowel mannelijke als vrouwelijke vaardigheden.

Voor de Vlaamse context is 68,5% van de trainers een man en 31,5% een vrouw (Claes et al., 2017). Indien naar de gediplomeerde trainers wordt gekeken dan is dat 72% en 28%. Bij de trainers met een bachelor of master lichamelijke opvoeding of kinesitherapie is rond de 60% van het mannelijke geslacht (Claes et al., 2017). De cijfers van het Dashboard Gender van Sport Vlaanderen tonen aan dat in 2017 67,83% van de trainers binnen sportclubs (aangesloten bij een erkende of gesubsidieerde sportfederatie) een man was en 32,17% een vrouw – een verschil van 35,66% (KICS, 2019). Die kloof lijkt met leeftijd toe te nemen (tot een verschil van 66% voor 61-64 jaar en ouder, om daarna licht te dalen). Op basis van cijfers van Sportwerk Vlaanderen die konden worden ingekeken is 50,54% van hun personeelsbestand een man en 49,46% een vrouw. Indien enkel wordt gekeken naar de lesgevers bij Sportwerk Vlaanderen komt die balans op 44% (mannen) en 56% (vrouwen).

Op gender gebaseerd geweld en seksueel grensoverschrijdend gedrag

In sommige gevallen is geweld in de sport gericht naar individuen op basis van hun gender. Dit noemt men op gender gebaseerd geweld (of *gender-based violence*). Een Europese studie uit 2016 (Mergaert e.a., 2016: 9) definieert dit als volgt:

Geweld gericht tegen een persoon omwille van diens gender (inclusief genderidentiteit en -expressie) of geweld dat personen van een bepaald gender disproportioneel treft.

Dit soort geweld kan verschillende vormen aannemen: verbaal, non-verbaal, fysiek of emotioneel-psychologisch geweld (bv. laster, iemand belachelijk maken) en seksueel geweld (gender intimidatie, seksuele intimidatie, seksueel misbruik, verkrachting) (Mergaert e.a., 2016). Verbale seksuele intimidatie lijkt de meest frequente vorm van geweld in de sport te zijn (EIGE, 2017). Sommige contexten, zeker deze die traditioneel als ‘mannelijk’ worden omschreven, worden gekenmerkt door seksisme, holebifobie en zelfs misogynie (vrouwenhaat; een ziekelijke afkeer van vrouwen). Deze verschillende vormen van geweld zijn in Vlaanderen eerder gekend onder de noemer ‘seksueel grensoverschrijdend gedrag’ (SGG). ICES vzw definieert SGG als volgt:

Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering, in verbale, non-verbale of fysieke zin, waarbij niet wordt voldaan aan één of meerdere van zes criteria (wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, passend bij de context, passend bij de leeftijd of ontwikkeling en zelfrespect)

SGG komt voor in alle sporten en de ervaringen van seksuele intimidatie nemen toe naarmate de overgang van een recreatief niveau naar een topsportniveau (Vertommen, Schipper-van Veldhoven, Uzieblo, e.a., 2016a; EIGE, 2017). SGG beïnvloedt meisjes en jongens, vrouwen en mannen, hetero’s en holebi’s, en transgender en intersekse personen (Mergaert e.a., 2016; Council of Europe, 2016).

Onderzoek suggereert dat vooral meisjes, minderheden (bv. etnische minderheden, holebi's en atleten met een beperking) meer geconfronteerd lijken te worden met intimidatie en seksueel geweld (Vertommen et al. 2016b). Kinderen en jongeren zijn daarbij het meest kwetsbaar (Vertommen, 2019).

Seksuele intimidatie en misbruik in de sport zijn het gevolg van het misbruiken van machtsrelaties die door de organisatiecultuur worden gefaciliteerd door dergelijk gedrag te negeren, ontkennen of er niet in te slagen het te voorkomen. Het komt voor onder sporters, tussen coaches en hun atleten, of tussen ander personen binnen de sportomgeving (bv. managers, officials, doctors, fysiotherapeuten) (Council of Europe, 2016). Medesporters vaak de dader van op gender gebaseerd geweld, seksuele intimidatie en misbruik (Vertommen et al., 2016b). Prevalentiegegevens voor SGG in de sport variëren tussen 14 en 73% voor de negen Europese landen die hiernaar onderzoek verrichtten (EIGE, 2017). Recent prevalentieonderzoek bij een steekproef van 4.000 Nederlandse en Vlaamse volwassenen toont aan dat 1 op de 7 volwassenen die in kindertijd of jeugd sportten, op z'n minst eenmalig SGG heeft ervaren in de sport (Vertommen et al., 2016a). Het is echter steeds moeilijk om een goede inschatting te maken van de prevalentie omwille van het hoge aantal 'dark numbers': 80 tot 90% van SGG wordt niet gerapporteerd. Dit omwille van angst en schaamte, maar ook omwille van de persoonlijke band met de dader.

Sinds 2012 maakt de Vlaamse sportwereld werk van de preventie van SGG in de sport (bv. Vlaggensysteem 'Sport Met Grenzen', zie: <http://www.ethicsandsport.com>). Recent werd ook het boek 'Ongelijk Spel. Seksueel geweld in de kinder- en jeugdsport' gepubliceerd (Vertommen, 2019). In dit boek vertellen slachtoffers over wat hun als kind of tiener is overkomen. Het boek biedt een houvast in de omgang met dit delicate thema en geeft sporters, maar ook ouders, begeleiders en bestuurders een antwoord op hun mogelijke vragen. Geïnteresseerden kunnen ook terecht op <https://www.voicesinsport.be/>. Wat betreft de toekomst van SGG in de sport, geven Mergaert en collega's (2016) aan dat er vooral nood is aan een holistische benadering en blijvende acties om SGG in de sport te bestrijden. Wanneer specifieke initiatieven rond SGG en geweld in de sport worden opgezet is er de neiging om te focussen op specifieke vormen van geweld ten koste van andere. Initiatieven focussen vooral op het promoten van 'gezonde' en positieve attitudes en gedrag, en het voorkomen van onwenselijk gedrag. Hoewel er enkele veelbelovende initiatieven zijn op Europees niveau (met een uitgebreide set van maatregelen) staan veel initiatieven nog te veel op zich en zijn ze vaak ad hoc, reactief en eenmalig (Mergaert e.a., 2016).

Ongelijke media-aandacht, verslaggeving en beeldvorming

Ondanks de toename van sportende meisjes en vrouwen en een groeiende publieksinteresse in topsport beoefend door vrouwen zijn er nog steeds verschillen in media-aandacht en verslaggeving tussen mannen- en vrouwensport. De sportmedia is van oudsher een mannenbastion dat over de hele wereld meer visibiliteit geeft aan sporten die traditioneel door mannen wordt beoefend (bv. voetbal) en aan mannelijke atleten en hun prestaties (Council of Europe, 2016). Anders dan tijdens de Olympische Spelen, wanneer een groot deel van de media-aandacht uitgaat naar vrouwensport (ongeveer 40 procent), is dit in de 'reguliere' berichtgeving slechts een beperkt deel (5 tot 15 procent) (Elling & Van Ginniken, 2016). Bovendien is dit de afgelopen twee decennia nauwelijks veranderd (Elling & Van Ginniken, 2016; Council of Europe, 2016).

Hierbij spelen verschillen aspecten. De International Sports Press Survey van 2011 toont aan dat meer dan 90% van de berichten en artikels geschreven worden door mannen en meer dan 85% van de artikels focussen op mannelijke sporters en dus die sporten die vooral door mannen worden beoefend (Horkey & Nieland, 2013; Cambridge University Press, 2016). Slechts 8% van de geanalyseerde sportartikels (waarbij de naam werd vermeld) werden door vrouwen geschreven. De ondervetegenwoordiging van vrouwen in de sportjournalistiek, en meer bepaald in leiderschapsposities (zie boven), is een grote uitdaging. Internationaal gezien vertegenwoordigen vrouwen slechts 10% van de posities in geprinte media en mediaproductie (Horkey & Nieland, 2013). Op de Olympisch Spelen van Londen 2012 was slechts 15% van de journalisten en fotografen een vrouw. De topics die vrouwelijke journalisten coveren zijn bovendien doorgaans geassocieerd met stereotiepe vrouwelijke rollen, zoals opvoeding, lifestyle en gezondheid, terwijl een minderheid over sport op zich gaat.

De sportmedia spelen een belangrijke rol in het uitdagen van de bestaande gendernormen en stereotypen in de sport. Desalniettemin worden vrouwelijke atleten (en vrouwen in de sport) in het algemeen vaker geportretteerd op stereotiepe, bespottende, geseksualiseerde en seksistische manieren in vergelijking met mannen (Council of Europe, 2016). Ook hun fysieke voorkomen, kledij, persoonlijke leven, vrouwelijkheid en/of seksualiteit worden vaker vermeld dan hun atletisch vermogen (Cambridge University Press, 2016; Council of Europe, 2016). Maar ook seksuele minderheden en gender non-conformerende personen zijn vaker het slachtoffer van discriminatie (Fitzpatrick & Grossman, 2017; EIGE, 2017). Taal en beeld zijn daarbij essentieel (Fitzpatrick & Grossman, 2017). De meest gebruikte woorden in de rapportage van vrouwen in sport zijn volgens een Engelstalig onderzoek (en vertaald) 'leeftijd', 'ouder', 'zwanger' en 'getrouwd/ongetrouwd' terwijl dit bij de mannen 'snelste', 'sterk', 'groot', 'echt' en 'geweldig' is (Cambridge University Press, 2016). Maar er worden ook andere werkwoorden gebruikt: het woord 'vrouw' wordt doorgaans geassocieerd met de werkwoorden 'concurreren', 'deelnemen', 'streven' terwijl dit bij het woord 'man' eerder 'verslagen', 'winnen' en 'vechten' is (Cambridge University Press, 2016).

Zo worden genderstereotypen en -normen in de sportmedia geproduceerd en wordt de huidige mannelijke dominantie in stand gehouden. Deze stereotypen en normen hebben natuurlijk een impact op de participatie van vrouwen (en seksuele minderheden en gender non-conformerende personen) in sport, in coaching, in leiderschapsposities en besluitvorming, enzovoort. Price en Payne (2019: p.4) stellen in hun onderzoek naar vrouwen in de Australische media dat:

... de mediarealiteit is dat vrouwen geen experts zijn, geen bronnen. Als bronnen ontbreken wij [vrouwen] van nieuwsverhalen en berichtgeving; we ontbreken van foto's, zowel als fotografen als onderwerpen.; en we ontbreken in die zeer invloedrijke plaats in het Australische medialandschap; onze stemmen ontbreken van opiniestukken en columns

De thesisstudie van Reynaert (2017) bevestigt in grote lijnen de bovenstaande bevindingen op basis van interviews met atleet-respondenten.

Transgender en interseksuele personen in de sport

Precieze aantallen geven van het aantal trans vrouwen en trans mannen is onmogelijk. Niet alleen omdat de groep zo divers is, en niet altijd duidelijk is wie geteld zou moeten worden, maar ook omdat niet alle trans personen de medische en/of juridische stappen zetten waardoor ze

geregistreerd worden. Trans personen zijn in die zin dan ook een ‘verborgen’ groep in onze maatschappij (transgenderinfo.be, 2019). De Cuypere & Olyslager (2009) berekenden voor Vlaanderen hoe groot het deel van de bevolking is dat in hun leven te maken krijgt met een gendervraagstuk. Deze cijfers liggen op 1 per 2.000 à 1.000 voor trans vrouwen en 1 per 4.000 à 2.000 voor trans mannen (transgenderinfo.be, 2019). Cijfers uit internationale onderzoeken tonen aan dat ongeveer 0,7% van de geboren mannen en 0,6% van de geboren vrouwen zich psychisch méér het andere dan het eigen geboortegeslacht voelt (transgenderinfo.be, 2019). Het aantal intersekse mensen is moeilijk te bepalen aangezien niet alle vormen (meteen) zichtbaar zijn, en omdat er weinig consensus bestaat over welke vormen onder de noemer intersekse vallen. Omdat niet alle variaties in sekse-kenmerken dezelfde fysieke uitdagingen geven of zelfs worden vastgesteld, loopt het geschatte cijfer zelfs op tot 1,7% van de bevolking (transgenderinfo.be). Zo’n 1 op de 60 Vlamingen (interseksevlaanderen.be).

Binnen internationaal onderzoek is er steeds meer aandacht voor de relatie tussen sport, gender, seksualiteit en transgender en intersekse personen. Onderzoek rond transgender en intersekse personen wordt vaak opgenomen binnen studies naar holebi’s (vanuit het LGBTQI+² acroniem). De thema’s die in de internationale literatuur worden besproken ten aanzien van transgender en intersekse personen zijn divers: geslachtstesten, medicatie en andere aspecten van inclusie en exclusie zoals trans- en intersekse fobie en veiligheid (zie Hargreaves & Anderson, 2016).

Onderzoek naar transgender personen toont aan dat een groot aandeel van hen in de sport te maken heeft met seksisme (Storr et al., 2017). De binair gender/sekse-model in de samenleving zorgt ook binnen de sport voor onwetendheid rond transgender issues en problemen (Storr et al., 2017). Volgens Elling (2018) is er de laatste jaren veel ten goede veranderd als het gaat om de inclusie van transgender personen en intersekse personen in het Nederlandse sportlandschap, in het kielzog van breder maatschappelijke veranderingen in het naleven van mensenrechten voor transgender en intersekse personen. Het Sociaal Cultureel Planbureau in Nederland (Pulles & Visser, 2017) geeft aan dat er voor de Nederlandse context op dit moment geen data beschikbaar zijn over de leefsituatie van transgenders in grootschalige bevolkingsonderzoeken. Het Planbureau (Keuzenkamp, 2012) geeft aan een kwart van de niet-sportende transgenders zegt dat ze niet sporten vanwege het feit dat ze transgender zijn. Elling (2018) meent dat de discussie rondom deelname van transgender vrouwen en vrouwen met een van nature erg hoge testosteronspiegel moeilijk blijft. Enerzijds tijdens de sportbeoefening zelf – waarbij het gaat om fysieke mogelijkheden en het aangaan van een ‘eerlijke’ strijd – anderzijds door letterlijk bloot te gaan in de kleedkamer. Toch geeft Elling (2018) aan dat sportdeelname bevrijdend kan zijn gedurende en na gendertransities, ook op vlak van sociale inclusie, en dat medesporters daarbij begripvol en ondersteunend kunnen zijn.

Beleid en onderzoek naar transgender- en interseksevraagstukken in de sport in Vlaanderen ontstonden pas in de laatste paar jaar. Tot op heden zijn er zeer weinig gegevens beschikbaar omtrent de sportparticipatie van transgender personen in Vlaanderen. Met betrekking tot intersekse personen is er – voor zover toegankelijk en kenbaar – geen onderzoek beschikbaar voor de Vlaamse context. Recent werd rond dit thema wel een masterproef opgezet met een niet-representatieve steekproef (Heirweg, Motmans & Scheerder, 2019a; zie ook Heirweg, Motmans & Scheerder, 2019b).

² Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex, +

Uit de voorlopige resultaten blijkt dat transgender vrouwen vaker niet sporten (65.5%) dan transgender mannen (13.2%). Dit verschil is opvallend, aangezien in de Vlaamse data omtrent sportparticipatie (PaS'14) er geen significant verschil op basis van geslacht werd gevonden. Gender non-binaire personen zitten qua sportparticipatie er wat tussen met 21.3% niet-sporters. Transgender personen sporten meestal op recreatief niveau, en voornamelijk in een niet-georganiseerde setting, dus op eigen houtje en voornamelijk alleen. Fitness en zwemmen zijn de meest verkozen sporten bij deze transgender respondenten. Met betrekking tot de drempels om niet te sporten, blijkt dat heel wat transgender personen zich niet op hun gemak voelen in een sportclub (39.7%) en dat ze bang zijn voor reacties van anderen (36.8%). Niet weten of transgender personen welkom zijn, alsook niet op voorhand weten of kledinghokjes M/V gescheiden zijn, wordt tevens door een kwart van de respondenten als reden aangehaald. Naast deze transgender-specifieke obstakels, werden ook obstakels bevraagd die in Vlaams onderzoek naar sportparticipatie voorkomen, zoals geen tijd hebben, het moeilijk vinden om door te zetten of het lidgeld te duur vinden. Daar zijn grote verschillen op te merken die voor transgender personen toch anders lijken te zijn: zij hebben het moeilijker om door te zetten en ervaren meer financiële obstakels (Heirweg, Motmans & Scheerder, 2019a; zie ook Heirweg, Motmans & Scheerder, 2019b).

Wat de inclusie van transgender en intersekse personen in de sport betreft, bracht de Vlaamse Ombudsdienst (D'Espallier, 2019) een brochure uit rond gender en sport waarin 13 praktische oplossingen worden voorgesteld. Deze oplossingen spitsen zich toe op toelatingsvoorwaarden, communicatie en handelen, en spanning wegnemen. Transgender mannen zouden niet meer bij de vrouwen mogen deelnemen vanaf het moment dat ze mannelijke hormonen beginnen te gebruiken. Transgender vrouwen daarentegen mogen pas bij de vrouwen deelnemen als ze aan de hormonale voorwaarden voldoen. Dit kan pas wanneer ze het testosterongehalte gedurende minstens 12 maanden onder 5nmol/l -10nmol/l volgens de richtlijnen van het IOC- heeft gehouden. Bijkomend, biedt ook de brochure 'Transgender in de sport' concrete adviezen voor de sportsector, zeker voor wat betreft de breedtesport (bv. participatie en fair play, coming-out, tegenstanders en uitwedstrijden, sportfaciliteiten en beleid en communicatie vanuit de sportfederatie).

Recent vernietigde het Grondwettelijk Hof op 19 juni 2019 gedeeltelijk de Transgenderwet "wegens de discriminatoire behandeling van personen met een niet-binaire genderidentiteit en personen met een fluïde genderidentiteit". Het Grondwettelijk Hof gaat daarmee onder andere in tegen het feit dat de geslachtsregistratie in de geboorteakte beperkt is tot de binaire categorieën van man of vrouw. De nieuwe Transgenderwet heeft grotere gevolgen dan de gedeeltelijke vernietiging op zich. Voor de sport heeft dit de concrete implicatie dat een persoon nu op basis van zelfidentificatie kan kiezen om als man, vrouw of non-binair (x) door het leven te gaan.

Heteronormativiteit, holebinegativiteit en holebifobie

Sport is in het algemeen nog steeds sterk heteronormatief. Die heteronormativiteit zorgt ervoor dat holebi's zichzelf niet kunnen zijn in de sport, niet out zijn, specifieke of aparte sportcircuits opzoeken, of helemaal niet aan sport doen (Hargreaves & Anderson, 2016). Echter, de afgelopen jaren heeft een snelgroeiende erkenning van seksuele diversiteit en grotere tolerantie voor holebiseksualiteit – met name in het Westen – geleid tot een relatieve vermindering van holebifobie (Anderson, 2009; Hargreaves & Anderson, 2016; Ripley, Anderson, McCormack en Pitts, 2011; Denison & Kitchen,

2015; SCP, 2017). Desalniettemin moeten we waakzaam blijven voor een onderstroom van heteronormatief en holebifobisch gedachtegoed en -gedrag, ook in de sport.

Out on The Fields (Denison & Kitchen, 2015) was de eerste grootschalige en internationale studie over homofobie in teamsport binnen verschillende Engelstalige landen. Deze studie bevroeg zowel holebi's als hetero's. Deze studie toont aan dat er nog steeds uitdagingen zijn rond homofobie en discriminatie binnen de sport. In de sport, en zeker in sporten zoals het voetbal, voelen spelers zich vaak nog steeds oncomfortabel om hun oriëntatie te uiten en kiezen velen van hen ervoor om deze stil te zwijgen. Deze spelers vrezen homofobie en discriminatie van coaches en officials. Volgens de studie zijn er wat betreft het sporten in team maar weinig positieve indicaties dat holebi's welkom en veilig zijn. De participanten (73%) gaven ook aan dat jeugdsport geen veilige plek is voor holebi's en 78% voelt zich als toeschouwer niet heel veilig tijdens sportevenementen. Slechts 1% van alle respondenten is van de overtuiging dat holebi's volledig aanvaard zijn binnen de sport terwijl 46% vindt dat holebi's totaal niet of slechts een klein beetje aanvaard zijn in de sport. 80% van alle respondenten en 82% van de holebi-respondenten gaf aan dat ze getuige waren van homofobie in de sport of hier slachtoffer van waren. Het gaat dan vooral over verbale laster (84%), pesterijen (38%), verbale bedreigingen (27%) maar ook fysiek geweld (9%). 81% van de homo's en 74% van de lesbiennes onder 22 jaar gaven aan volledig of gedeeltelijk in de kast te zitten ten aanzien van hun teamgenoten.

Onderzoek van het Sociaal-Cultureel Planbureau in Nederland (Kuyper, 2016) en het Mulier Instituut (Elling e.a., 2011) toont aan dat er nauwelijks verschillen bestaan in sportdeelname en beweeggedrag tussen homo- en biseksuele mannen en vrouwen en heteroseksuele mannen en vrouwen (Pulles & Visser, 2017). De seksuele oriëntatie lijkt wel vaker van invloed op de sportkeuze van homoseksuele mannen dan bij lesbische en biseksuele vrouwen (Pulles & Visser, 2017; Elling, 2018).

Onderzoek van Hoeijmakers en Elling (2018) bevestigt dat mannelijke teamsporters niet méér homofoob zijn in vergelijking met de rest van de bevolking. Hoeijmakers en Elling (2018) stellen dat er in de laatste tien jaar een positieve maar beperkte ontwikkeling heeft plaatsgevonden onder mannelijke teamsporters en dat de algemene acceptatie van seksuele diversiteit in de sport relatief groot is. Toch lijkt in mannelijke teamsporten, en met name in het voetbal, nog steeds vaker sprake te zijn van een cultuur waar machogedrag en homo-onvriendelijke opmerkingen voorkomen (Hoeijmakers & Elling, 2018). Mannelijke teamsporters geven bijna twee keer zo vaak als andere sporters aan (18%) dat in hun sportgroep regelmatig grappen of negatieve opmerkingen over homoseksualiteit worden gemaakt (Hoeijmakers & Elling, 2018; Pulles & Visser, 2017). Onder verenigingssporters geeft ongeveer een kwart aan dat 'homo' of 'mietje' een soort scheldwoord is als mannelijke sporters minder goed presteren (Hoeijmakers & Elling, 2018). Bij mannelijke teamsporters is dat één derde. Hoeijmakers en Elling (2018) bevestigen dus dat de cultuur onder mannelijke teamsporters over het algemeen minder LHBTI+-inclusief of homo-vriendelijk is in vergelijking met andere groepen sporters. Daardoor lijken homoseksuele mannen echter vooral 'macho-' of team- en contactsporten (zoals voetbal) te mijden, omdat ze verwachten niet te worden geaccepteerd (Pulles & Visser, 2017). Homo- en biseksuelen zijn dan ook niet vanzelfsprekend open over hun seksuele oriëntatie binnen hun sportgroep. De homoseksuele mannen en vrouwen die dat wel zijn, voelen zich over het algemeen geaccepteerd (Pulles & Visser, 2017). Maar hoewel er initieel een drempel is om het lidmaatschap aan te gaan, voelen homoseksuele mannen zich over het algemeen geaccepteerd wanneer ze eenmaal lid zijn van een 'mannenteam' (Pulles & Visser, 2017).

Bovendien ervaren homoseksuele teamsporters negatieve en homo-onvriendelijke opmerkingen en grappen vaak als onschuldig en voelen zij zich over het algemeen geaccepteerd (Pulles & Visser, 2017). Dat lijkt een beetje contradictorisch met bovenstaande bevindingen maar toont ook goed de complexiteit van dit soort interacties aan.

Voor de Vlaamse context werd er helaas geen onderzoek gevonden naar de ervaringen van hetero's en holebi's in de sport. Wel werd er enkele jaren geleden vanuit het project 'Holebi of hetero? Maak er geen spel van' een brochure en een actieplan uitgebracht met betrekking tot holebiseksualiteit in de voetbalwereld (<https://www.maakergeenspelvan.be/>). In deze brochure werden enkele cijfers voor de Belgische context weergegeven: 30% van de Belgische voetballers voelt zich ongemakkelijk als ze douchen naast een homo; 59% van de Belgische profvoetballers weet dat er homo's zijn in eerste klasse; 68% van de Belgische profspelers vindt dat homo's niet thuishoren in het voetbal. Daarnaast was er ook de mediacampagne Sports4Everyone (<https://sports4every1.cavaria.be/>). Verder werken de organisaties Out For The Win vzw en çavaria vzw aan holebi (en transgender en intersekse) inclusie in de sport.

Methodologie

Samenstelling van de stuurgroep

Aan de start van deze verkennende analyse werd ervoor gekozen om een stuurgroep samen te stellen die de richting en de inhoud van de analyse mee kon bepalen. Door een stuurgroep samen te stellen kon ook de kwaliteit van de analyse worden bewaakt. De stuurgroep bestond uit verschillende personen die expertise hebben in gender, heteronormativiteit (holebi's) en/of sport. Bij de selectie werd gekeken naar organisaties uit het middenveld (Rosa vzw, Out For The Win vzw, KLIQ vzw (çavaria vzw), WelJongNietHetero vzw en Demos vzw), overheidsdiensten (Vlaamse Ombudsdienst – Genderkamer) en departementen (sport, gelijke kansen, onderwijs en media). Gezien het korte traject van deze analyse (januari 2019 – juni 2019) kwam de stuurgroep in totaal twee keer samen: eind februari en begin juni 2019. De stuurgroep bestond uit de volgende leden:

Naam	Organisatie	Functie
Zeno Nols	ICES vzw, Centrum Ethiek in de sport	Coördinator-onderzoeker project (analyse)
Evy van Coppenolle	ICES vzw	Coördinator ICES vzw
Bieke Purnelle en Helena Bonte	RoSa vzw, kenniscentrum gender en feminisme	Respectievelijk directeur en stafmedewerker (o.a. sport)
Sven Kieboom	KLIQ vzw (çavaria vzw), vormingsorganisatie met expertise in de domeinen seksuele diversiteit en genderdiversiteit	Vormingsverantwoordelijke
Arlena Darragas	Out For The Win vzw, organisatie die de zichtbaarheid van holebi's, transgenders, queers en interseksuele personen in de sport wil verhogen, en WelJongNietHetero, vrijwilligersorganisatie op het terrein van seksuele en genderdiversiteit	Oprichter en vrijwillig medewerker (Out For The Win) en stafmedewerker nationale teams en projectwerking (WelJongNietHetero)
Sharon Buffel	Out For The Win vzw	Oprichter en vrijwillig medewerker
Annelies D'Espallier	Vlaamse Ombudsdienst, genderkamer	Vlaamse ombudsvrouw gender
Steven De Meyer / An Vermeersch	Kabinet Sport (opdrachtgever)	Raadgevers sport
Jord Vandenhoudt / Jikkemien Vertonghen	Sport Vlaanderen	Respectievelijk beleidsmedewerker en beleidsmedewerker diversiteit en gelijke kansen
Pieter Smets	Demos vzw, kenniscentrum gelijkheid, participatie en democratie	Stafmedewerker sport
Marian Vandenbossche	Agentschap Binnenlands Bestuur, team Gelijke kansen	Gender, seksuele identiteit, handicap, toegankelijkheid en non-discriminatie
Nathalie De Bleeckere	Departement Onderwijs en Vorming, horizontaal Beleid, cel gender, diversiteit en armoedebestrijding	Adjunct-directeur en strategische beleidsondersteuning
Pascal Verschuere	Departement Cultuur, Jeugd en Media, afdeling Media, Film en e-cultuur - Cluster Cultuurbeleid	Beleidsthemabeheerder participatie en diversiteit

Onderzoeksopzet

Respondenten

Gezien deze verkennende analyse tot doel had om (1) te peilen naar de voornaamste problematieken rond gendergelijkheid en heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen, (2) te polsen naar het draagvlak om in de toekomst rond deze thema's aan de slag te gaan binnen de Vlaamse context, en (3) te komen tot aanbevelingen en een plan van aanpak, werden naast een beknopte literatuurstudie ook verschillende stakeholders bevroegd, zowel binnen Vlaanderen als in het buitenland.

Bij de selectie van deze respondenten werd geprobeerd om vooral gemeenten (sportdiensten) en sportfederaties te bevragen aangezien zij een cruciale actor vormen in de implementatie van het Vlaamse sportbeleid. Op basis van de literatuurstudie en suggesties vanuit de stuurgroep werden potentiële respondenten geselecteerd en aangesproken voor een interview (bv. federaties van zogenaamde 'mannensporten' en 'vrouwensporten', een voetbalploeg voor meisjes op lokaal niveau en een genderinclusieve sportclub van een gemengde sport). Afhankelijk van de bereidheid en de mogelijkheid van de potentiële respondenten werden in totaal 35 respondenten bevroegd. Enkele respondenten waren holebi en ten minste één respondent was een transgender persoon (beide aspecten werden niet expliciet bevroegd). De bevraging gebeurde via interview (individueel of in groep). Hieronder wordt een overzicht gegeven van de bevroegde respondenten:

Sportfederaties

Naam	Federatie	Functie	Methode
Mathias Rondou	Rugby Vlaanderen	Directeur	Interview
Annelies Raman	Gymfed Vlaanderen	Coördinator organisaties Dans & Demo	Interview
Emily Lecompte	Basketbal Vlaanderen	Medewerkster opleidingen en bijscholingen	Interview
Jeroen Vanderputte	Voetbal Vlaanderen	Verantwoordelijke CSR, Ethiek en Persverantwoordelijke	Interview
Ibrahim Emsallak	Vlaamse Boksliga	Algemeen coördinator	Interview
Evi Janssen	Danssport Vlaanderen	Directeur	Interview

Gemeenten (sportdiensten)

Naam	Gemeente/stad	Functie	Methode
Steven De Meyer, Kim Schutyser en David Nassen	Respectievelijk Antwerpen, Gent en netwerkorganisatie ISB (Vlaams Instituut voor Sportbeheer en Recreatiebeleid)	Respectievelijk coördinator sportstimulering, diversiteitsmedewerker, en directeur	Groepsgesprek
Hilde Van Cauwenberghe	Brussel	Coördinator sportdienst, sportbeleid, infrastructuur bij VGC (Vlaamse Gemeenschapscommissie)	Interview
Jan Thuy	Sint-Niklaas	Buurtmanager / medewerker team jeugd en vrijetijdsparticipatie (sport)	Interview

Sportclubs en andere respondenten

Naam	Organisatie	Functie	Methode
Joke Daems, Nick De Leu, Milo Rottiers en Hanne Van Tichelt	Ghent Gargoyles (zwerkbal)	Respectievelijk voorzitter, trainer en allen spelers	Groepsgesprek
Marnix Beyen	Olympia Wijgmaal (voetbal)	Trainer meisjesploeg	Interview
Mieke Verschaeve	Zaalvoetbalwerking voor vrouwen	Organisator en speler	Interview
Matthias De Roover	Mr. Gay Belgium / FC Eksaarde	Mr. Gay Belgium – focus op thema sport / speler	Interview
Tasia Pleune	BVLO (Bond Voor Lichamelijke Opvoeding)	Verantwoordelijke algemene werking	Interview
Hans Ponnet en Evi Buelens	Sport Vlaanderen, VTS (Vlaamse Trainersschool)	Respectievelijk afdelingshoofd sportkaderopleiding en medewerker team adviesverlening en dossierbeheer	Dubbelinterview
Arlena Darragas, Sharon Buffel, Margot Gysbrechts en Charlotte Wellens	Out For The Win vzw	Vrijwilliger medewerkers (Arlena werkt ook bij WelJongNietHetero)	Groepsgesprek
Sien Heirweg	Master Gender en Diversiteit, UGent	Thesisstudent, thesis over transgenders in de sport (promotoren: Joz Motmans en Jeroen Scheerder)	Interview
Annelies D’Espallier	Vlaamse Ombudsdienst, genderkamer	Vlaamse ombudsvrouw gender	Interview
Bieke Purnelle	RoSa vzw	Directeur	Interview
Helena Bonte	RoSa vzw	Stafmedewerker (o.a. sport)	Interview
Prof. Dr. Mieke Van Houtte	Onderzoeksgroep CuDOS, Vakgroep Sociologie, UGent	Hoogleraar, expertise in gelijke kansen, gender en seksuele minderheden	Interview
Dr. Agnes Elling	Mulier Instituut	Stafmedewerker wetenschapsontwikkeling en senior onderzoeker, expertise in sport, gender, LGBTQI+’	Interview
Dr. Marian Ter Haar	Kenniscentrum Sport	Expert kennis en innovatie, in sport en gender	Interview
Prof. Dr. Anne Tjørndal	Faculteit Sociale Wetenschappen, Nord University	Assistent-professor, expertise in gender en machtsrelaties in sport	Interview
Prof. Dr. Donna De Haan	Faculteit Gezondheid, Voeding en Sport, De Haagse Hogeschool	Docent, expertise in sport, gender en leiderschap	Interview
Prof. Dr. Ryan Storr	Western Sydney University, School of Science and Health	Lector in sportontwikkeling, expertise in sport, gender en LGBTQI+	Interview

Vragenlijst

Voor het bevragen van de respondenten werd een begeleidende vragenlijst opgesteld op basis van de opdracht van de analyse en de literatuurstudie. Naargelang de hoedanigheid en expertise van de respondent werd deze vragenlijst licht aangepast. Er was tijdens het gesprek ook ruimte om andere vragen en thema's te verkennen. De vragenlijst bestond uit vijf onderdelen: (1) kennis over de begrippen 'gender' en 'heteronormativiteit'; (2) de voornaamste problematieken rond genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen, eventuele oorzaken hiervan en de invloed van gender- en heteronormativiteit; (3) de mate waarin men reeds impliciet of expliciet, praktisch of beleidsmatig gericht, werkt rond het bewerkstelligen van meer gendergelijkheid en minder heteronormativiteit; (4) de mate van draagvlak en draagkracht om in de toekomst (meer) rond gendergelijkheid en heteronormativiteit aan de slag te gaan; en (5) beleids- en praktijkgerichte aanbevelingen met betrekking tot het bewerkstelligen van meer gendergelijkheid en minder heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen.

Data-analyse

De data van de verkennende analyse die in dit rapport werden gerapporteerd zijn een weergave van de ervaringen, percepties, inzichten en expertise van de bevraagde respondenten. Het tijdsbestek van dit project liet helaas niet toe om meer diepgaand door te denken op deze data en ook enkele experts hierop verder te laten reflecteren. Daardoor blijft ook de rapportering van de data-analyse meer beschrijvend en minder analyserend, en moet de volgende resultatensectie ook zo worden benaderd. Dit aandachtspunt vormt meteen een aanbeveling voor verder onderzoek op deze data.

Tijdens de interviews met de respondenten nam de onderzoeker uitgebreide notities. Deze notities werden genoteerd in een *research diary*. Deze notities werden na afloop van het interview zo snel mogelijk geanalyseerd en gerapporteerd. Op basis van de analyse werd de data gestructureerd in verschillende hoofd- en sub thema's. De literatuurstudie en de vragenlijst waren daarbij een initiële leidraad. Bij de verwerking van elk interview werd nagegaan of de huidige structuur van het resultaatdeel diende worden aangepast. Op het einde van de dataverzameling trad er een grote mate van saturatie op en werd de structuur van het resultaatdeel door de data bevestigd.

Resultaten

Op basis van de analyse kwamen we tot de volgende **vijf hoofdthema's**: (1) kennis over de begrippen 'gender' en 'heteronormativiteit'; (2) voornaamste problematieken, oorzaken en context met betrekking tot genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen (met inbegrip van de invloed van gender- en heteronormativiteit); (3) beleid en acties rond gendergelijkheid; (4) de mate van draagvlak en draagkracht om in de toekomst (meer) rond gendergelijkheid en heteronormativiteit aan de slag te gaan; en (5) beleids- en praktijkgerichte aanbevelingen met betrekking tot het bewerkstelligen van gendergelijkheid en tegengaan van heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen. Deze thema's worden achtereenvolgens besproken.

Kennis over gender- en heteronormativiteit

In het **algemeen** kan op basis van de interviews worden vastgesteld dat een uitgebreide en volledige kennis van de begrippen 'gender' en 'heteronormativiteit' vooral bij de respondenten die in de sportsector zijn tewerkgesteld (vnl. sportfederaties en gemeentelijke sportdiensten) relatief beperkt is. Deze kennis hangt wel sterk af van de respondent in kwestie en diens ervaring, expertise en interesse. Bij de respondenten die niet in de sportsector zijn tewerkgesteld is deze kennis in het algemeen uitgebreider en vollediger. Dit komt ook omdat er bij deze respondenten werd geprobeerd een selectie te maken van personen die een zekere expertise hadden rond deze thema's.

Wat de **federaties** betreft, verwezen de respondenten bij 'gender' onder andere naar het geslacht van een persoon. Er werd dan voornamelijk verwezen naar mannen en vrouwen. Echter, een federatiemedewerker verwees ook naar de mogelijkheid om een 'x' te hebben (non-binaire identiteit). Een andere federatiemedewerker verwees bijkomend naar het *niet* hebben van een gender (je meisje noch jongen voelen). Daarnaast verwezen de federatiemedewerkers naar verschillen tussen mannen en jongens enerzijds en vrouwen en meisjes anderzijds. Bijvoorbeeld op vlak van participatie in sportactiviteiten of het 'glazen plafond' (verticale segregatie) in de sport. Een federatiemedewerker gebruikte in plaats van het woord 'verschillen' het woord 'ongelijkheden', wat inhoudelijk meer wijst op het ongelijkheidsaspect dat aan deze verschillen is gelinkt. Bij de meeste interviews met de federatiemedewerkers ging het gesprek inhoudelijk vaak snel over transgender personen in de sport. Het woord 'gender' lijkt dus de associatie naar 'transgender personen' te triggeren. Een federatiemedewerker gaf aan voor het binnenkrijgen van de uitnodiging voor het interview bij de term 'gender' vooral aan transgender personen te denken. Een andere federatiemedewerker gaf aan dat de kennis over gender "begint te komen".

Met betrekking tot het meer academische begrip 'heteronormativiteit' gaf het merendeel van de federatiemedewerkers aan geen of niet echt kennis te hebben. Er werden wel af en toe associaties gelegd op basis van de woorden 'hetero' en 'norm', maar een welomlijnd idee over waar het inhoudelijk allemaal over kan gaan, was grotendeels afwezig. Enkele federatiemedewerkers gaven aan eerder termen zoals 'homofobie' en 'holebifobie' te gebruiken, die aan de termen heteronormativiteit en gender zijn gelinkt. Een andere federatiemedewerker gaf dan ook aan dat ze de termen 'gender' en 'heteronormativiteit' niet in hun communicatie opnemen omdat de termen minder tot niet bekend zijn bij hun leden en bredere stakeholders. Een andere federatiemedewerker gaf aan dat ze wat deze termen betreft niets 'op papier' hebben geëxpliciteerd of uitgewerkt.

Wat de **gemeenten** (sportdiensten) betreft, kon worden vastgesteld dat de meeste respondenten al een zekere voorkennis hadden over gender en, hoewel in minder mate, over heteronormativiteit. Een respondent verwees bij 'gender' onder andere naar de 'genderkoek' en de aspecten van identiteit, geslacht maar ook seksuele voorkeur en holebi's. Een respondent van de gemeenten wees ook naar het feit dat gender gaat over hoe iemand zich voelt en dat het op een spectrum kan worden geplaatst. Echter, een van de respondenten van de gemeenten gaf aan dat de kennis over deze thema's bij het personeel van de gemeenten in het algemeen 'nihil' was.

Met betrekking tot de betekenis van het begrip 'heteronormativiteit' gaf een respondent aan dat dit gelinkt was aan gender via seksuele voorkeur. Een andere respondent gaf aan dat hetero zijn daarbij als norm wordt geacht en dat er weinig rekening wordt gehouden met mensen die niet hetero zijn. Bijkomend werd vermeld dat dit impliceert dat mannen stoer moeten zijn en niet flauw of een 'janet' mogen zijn. Er werd dus ook verwezen naar dominante opvattingen over mannelijkheid ('mannelijke mannen') en vrouwelijkheid ('vrouwelijke vrouwen'). Het gaat over denkkaders die niet per se kwaad bedoeld zijn maar wel discriminerend werken.

Andere respondenten bleken meer kennis te hebben van de termen 'gender' en 'heteronormativiteit'. Nogmaals, dit komt ook omdat er bij deze respondenten werd geprobeerd een selectie te maken van personen die een zekere expertise hadden rond deze thema's. Maar deze kennis blijft sterk afhankelijk van de respondent en diens ervaring, expertise en interesse. De ene respondent is dus veel meer bekend met deze termen dan de andere. Bijvoorbeeld omwille van de (professionele) contexten waarin deze respondenten betrokken zijn of hoe ze zichzelf voelen met betrekking tot gender. Enkele respondenten verwezen naar een non-binaire manier van denken over gender (zoals in een spectrum), naar genderidentiteit (hoe iemand zich voelt als persoon) en naar genderexpressie (hoe iemands genderidentiteit wordt geuit). Deze respondenten verwezen naar de moeilijkheid van de discussie over gender wat betreft welke verschillen biologisch dan wel sociaal-cultureel zijn.

Twee respondenten met een goede kennis over gender- en heteronormativiteit gaven aan dat heteronormativiteit – hoewel ermee geassocieerd – niet direct onder gender valt omdat heteronormativiteit vertrekt vanuit het perspectief van seksuele oriëntatie in plaats van gender. Met betrekking tot seksuele oriëntatie gaat het volgens een respondent enerzijds over de romantische en anderzijds over de seksuele aantrekking. Bij heteronormativiteit wordt heteroseksualiteit als de natuurlijke norm beschouwd in het denken en handelen van mensen. Met betrekking tot het verband tussen gendernormativiteit en heteronormativiteit gaf een respondent het volgende voorbeeld: een vrouw met kort haar – die daarmee afwijkt van het dominante idee over vrouwelijkheid (i.e. dat een vrouw lang haar heeft) – kan door sommigen als een lesbische vrouw worden beschouwd. Een respondent gaf aan dat het de meer academische termen 'gender' en 'heteronormativiteit' veel inhouden en dat het daarom belangrijk is deze abstracte termen en kennis te vertalen op maat van de sportsector.

Voornaamste problematieken, oorzaken en context

Op basis van de interviews kunnen de volgende **voornaamste hoofdproblematieken** worden onderscheiden met betrekking tot genderongelijkheid en heteronormativiteit in de sport:

- 1) Gendering in de sport en de samenleving
- 2) Gendersensitief besturen (verschillende aspecten van governance)
- 3) Vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming
- 4) Participatie in sportactiviteiten
- 5) Vertegenwoordiging in coaching en scheidsrechters
- 6) Seksueel grensoverschrijdend gedrag en vormen van geweld
- 7) Media-aandacht en communicatie
- 8) Transgender personen in de sport
- 9) Heteronormativiteit en holebi's in de sport

Voornaamste problematieken	Sub thema's
Gendering in de sport en de samenleving	Gendering in de sport; gendering in de samenleving
Gendersensitief besturen (verschillende aspecten van governance)	Genderperspectief vaak afwezig; een bruikbaar en kwalitatief sportaanbod voor iedereen (infrastructuur, materiaal, ondersteuning (lokale) overheid; verloning; prijzengeld); de rol van sponsors
Vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming	Verschillen in vertegenwoordiging; machobestuurscultuur; functieverschillen
Participatie in sportactiviteiten	Participatieverschillen; mannelijke of vrouwelijke cultuur van (een) sport; gemengd of gescheiden sporten
Vertegenwoordiging in coaching en scheidsrechters	Verschillen in vertegenwoordiging; Vlaamse sportopleidingen; vrouwelijke coaches en autoriteit
Seksueel grensoverschrijdend gedrag en vormen van geweld	Seksueel grensoverschrijdend gedrag en enkele vormen van geweld; de API's en de ethische commissie
Media-aandacht en communicatie	Media-aandacht voor mannen en vrouwen; communicatie (verslaggeving, taal en beeldvorming); ondervertegenwoordiging van vrouwen in sportmedia; (sport)mediabedrijven en de opleiding (sport)journalistiek
Transgender personen in de sport	Een nieuw thema; sportparticipatie van transgender personen; een complexe discussie; ondersteuning van transgender personen een moeilijk gegeven; non-acceptatie en gescheiden sporten; transgender rolmodellen in de sport; de rol van media
Heteronormativiteit en holebi's in de sport	Heteronormativiteit en gendernormen; niet-verwelkomend en onveilig sportklimaat; onzichtbaarheid van de diversiteit onder holebi's; de rol van media

Gendering in de sport

- Verschillende respondenten gaven aan dat er nog steeds veel gendernormen en stereotypen bestaan in de sport met betrekking tot mannelijkheid en vrouwelijkheid; genderrollen; mannelijke en vrouwelijke sporten; en over holebi's en transgender personen in de sport. Volgens de respondenten worden sporten binnen dominante opvattingen vaak toegeschreven als zijnde voor jongens en mannen (bv. voetbal) of voor meisjes en vrouwen (bv. ballet, jazzdans volgens een binaire indeling op basis van geslacht. Een respondent gaf aan dat een groot deel van de mensen moeite heeft om buiten deze binaire 'hokjes' te denken. In sommige sporten is de 'gendering' sterker (bv. het 'mannelijke' boksen) dan in andere sporten (bv. het 'gemengde' korfbal)
- Enkele respondenten gaven aan dat gendernormativiteit en heteronormativiteit sterk zijn verankerd in de dominante sportcultuur en -tradities en daardoor ook worden gereproduceerd. Dat maakt het moeilijk om deze tegen te gaan
- Onder andere de volgende voorbeelden van genderstereotypen werden aangegeven: dat vrouwen die sporten manwijven zijn; dat vrouwen die voetbal spelen allemaal lesbiennes zijn; dat mannen die niet hard genoeg zijn 'pussies', 'janetten' of 'homo's' zijn; dat of mannen in vrouwelijke sporten, zoals dans of kunstschaatsen homoseksueel zijn (of alleszins 'minder man'); dat meisjes minder goed zijn in sport; dat homo's te vrouwelijk zijn en daarom niet goed zijn in sport. Volgens enkele respondenten zorgen dergelijke stereotypen voor een mannencultuur, een gescheiden sportaanbod, het afkeuren van bepaalde sportkeuzes (met het gevolg dat mensen zich conformeren naar dominante gendernormen), sociaal stigma, flauwe mopjes en in sommige gevallen agressieve beledigingen
- Een andere respondent verwees ook naar de sterke 'body culture' binnen de fitness waarbij ideale mannen- en/of vrouwenlichamen worden gepromoot die vaak ook heel genderstereotiep zijn (t.a.v. wat een 'mannelijke' man en 'vrouwelijke' vrouw is)
- Enkele respondenten gaven aan dat gendernormen kunnen samenhangen met heteronormativiteit (en holebi's) zoals de voorbeelden hierboven aantoonde
- Een respondent gaf aan dat sommige holebi's wanneer ze uit de kast komen in 'overdrive' gaan en bestaande genderstereotypen bewust ook gaan opzoeken om zeker aanzien te worden als lesbienne (bv. de mannelijke lesbienne die gaat voetballen)
- Enkele respondenten gaven aan dat gendernormen en stereotypen wel lijken te veranderen met de tijd. Waar er vroeger vaak bij lesbiennes werd gedacht aan 'dikke vrouwen met een houthakkershemd' is dit beeld nu veel meer diverse geworden volgens een respondent. Zo verkoopt men bijvoorbeeld ook het vrouwenvoetbal veeleer door de meest vrouwelijke vrouwen in beeld te brengen. Tezamen met het idee dat er veel lesbiennes in het vrouwenvoetbal zitten, zorgt dit dus voor een meer divers beeld van lesbiennes
- Een respondent gaf aan dat de sportsector een genderbril ontbreekt om op een andere manier naar sport te kijken

Gendering in de samenleving

- Enkele respondenten gaven aan dat opvoeding sterk bepalend is voor hoe gendernormatief en -stereotiep er wordt gedacht en gehandeld (bv. jongens worden meer aangemoedigd om te sporten omdat meisjes worden geacht minder sportief te zijn). Het zijn manieren van denken en doen die ze van thuis uit meekrijgen en vaak onbewust overnemen. Het gaat dus vaak over subtiele processen, maar niet altijd. Er werd aangegeven dat dit in de samenleving en gemeenschappen zit ingebakken in de opvoeding en dat het daarom moeilijk is om dit op korte termijn 'zomaar even' te veranderen. Er werd meermaals aangegeven dat er moet worden gewerkt aan de bewustwording
- Daarnaast verwezen drie respondenten ook naar de zorgkloof en de verdeling van huishoudelijke taken tussen mannen en vrouwen in de samenleving die een grote invloed heeft op de mate waarin vrouwen of personen die voor derden zorgen voldoende vrije tijd hebben om te sporten of om zich te engageren voor (verdere) opleiding en bestuursraden. Sport werd door enkele respondenten dan ook omschreven als een 'mannenbastion' of iets waar mannen meer tijd voor hebben

Gendersensitief besturen

Genderperspectief in het besturen van sport vaak afwezig

- Enkele respondenten gaven eerder al aan dat sport een 'mannenbastion' is en dat dit historisch zo is gegroeid waardoor een genderperspectief vaak afwezig is
- Een respondent gaf enerzijds aan dat er in de sport te weinig aandacht is voor gender en dat er onvoldoende wordt nagedacht over hoe men zowel voor meisjes en vrouwen als jongens en mannen een duurzaam sportaanbod kan opzetten. Er werd wat dat betreft verwezen naar individuen en sportclubs maar ook naar ondersteunende instanties zoals sportfederaties, gemeenten (sportdiensten) en de sportopleidingen. Een respondent van de gemeenten voegde eraan toe dat het verwacht mag worden van deze 'structuren' dat ze hierop inzetten omdat ze de opdracht hebben en financiering krijgen om te werken naar een Sport voor Allen-beleid die uitval en uitsluiting op vlak van gender en seksuele identiteit tegengaat
- Een respondent gaf aan dat het vaak vele kleine dingen bij elkaar zijn die leiden tot genderongelijkheid in de sport. Bijvoorbeeld, is er een sportaanbod beschikbaar (bv. voor meisjes)? Is het sportaanbod in nabij? (bv. in de eigen gemeente) Zijn er rolmodellen? (bv. die kunnen inspireren) Hoe worden sportkampen en lessen lichamelijke opvoeding georganiseerd? (bv. gescheiden en met stereotype jongens- en meisjessporten) Hoe ziet de coaching eruit? Enzovoort
- Anderzijds werd ook aangegeven dat er wel degelijk individuen zijn binnen sportclubs en ondersteunende instanties die met gender (voornamelijk rond de sportparticipatie van meisjes en jongens) aan de slag willen gaan maar niet altijd goed weten hoe ze dit concreet moeten aanpakken

Een bruikbaar en kwalitatief sportaanbod voor iedereen

- Een federatiemedewerker gaf aan dat sportclubs een aanbod zouden moeten kunnen voorzien dat zowel meisjes als jongens bereikt omdat er anders een groot deel van de jongeren niet wordt bereikt of dreigt uit te vallen op een bepaalde leeftijd

- Enkele respondenten gaven aan dat voetbalclubs meer moeten inzetten op jeugd- en meisjesvoetbal zodat meisjes kunnen voetballen ongeacht de gemeente waarin ze wonen. Een respondent gaf daarbij aan dat het 'niet meer van deze tijd is' dat een professionele voetbalclub geen vrouwenploeg(en) heeft of soms zelf overweegt of besluit deze af te schaffen. Een andere respondent gaf aan dat het zeker vanaf de leeftijd van 15 jaar belangrijk is om meisjesvoetbalploegen op te richten omdat meisjes vanaf dan niet meer mogen voetballen bij de jongens
- Een federatiemedewerker gaf aan op nationaal niveau de focus te leggen op de vrouwenploeg (bepaalde sportvorm) omdat deze beter presteert dan de mannenploeg en dus meer kans heeft op Olympisch succes. Er werd ook gemeld dat dit het marketingpotentieel van deze vrouwenploeg verhoogd

Infrastructuur

- Een andere respondent gaf aan dat de kleedkamers en het sanitair waren ingericht op jongens en mannen hoewel er één vrouwtoilet werd geïnstalleerd. Er werd aangegeven dat dit historisch gegroeid is en dat het tijd zal vergen om dit aan te passen
- Een respondent gaf aan dat de meisjesploeg van een voetbalclub vaak de minder goede terreinen kreeg en dat de meisjesploeg vaak moest verhuizen naar een ander veld of een andere datum indien er een overbezetting was van de velden
- Hoewel dit niet noodzakelijk nadelig is, werd er anderzijds wel gewezen naar de niet-aangepaste inrichting van de sportinfrastructuur: bijvoorbeeld, dat basketbalringen wel even hoog dienen te staan voor mannen en vrouwen. Dit doet vermoedelijk dat de bepaalde keuzes om zaken wel of niet 'op vrouwenmaat' te verplichten, ontwerpen of in te richten vaak weinig onderbouwd of op praktische overwegingen gebaseerd zijn

Materiaal

- Zoals hierboven aangegeven gaf een federatiemedewerker aan dat enkele vrouwen (met de hulp van enkele mannen) zelf een ploeg hadden opgericht binnen een bestaande voetbalclub. Echter, deze vrouwenploeg kregen in tegenstelling tot de mannenploegen binnen hun lidgeld geen trainingspak en voetbalzak mee. Dit werd later toch afgedwongen (door een man met macht), hoewel het dan wel over trainingspakken voor mannen ging
- Uit de interviews met twee federatiemedewerkers bleek dat er ook verschillen tussen vrouwen en mannen zijn met betrekking tot het gebruik van beschermend materiaal en het aangepast ontwerp van dit materiaal. Zo gaf een federatiemedewerker aan dat in bepaalde sporten enkel vrouwen beschermend materiaal moeten dragen tegen potentiële kwetsuren hoewel dit voor beiden wenselijk zou zijn. Deze ongelijkheid heeft vermoedelijk te maken met het verhogen van het spektakel van de mannensport (kwetsuren en bloed) wat de (media-)aandacht voor de sport – en dus de belangen van de sponsors – ten goede komt. Hier lijkt dus een machtsaspect te spelen
- Een federatiemedewerker gaf ook aan dat het materiaal vaak wordt ontworpen op basis van veralgemenende assumpties over de lichaamsbouw en fysieke eigenschappen van meisjes en vrouwen. Bijvoorbeeld dat vrouwen kleinere handen hebben en dat basketballen dus kleiner en vooral lichter dienen te zijn

Ondersteuning van de (lokale) overheid

- Enkele andere respondenten vroegen zich af of de gemeenten de inclusie van meisjes- en vrouwen voldoende actief promoten en ondersteunen bij (voetbal)clubs – al dan niet binnen een intra- of intergemeentelijke samenwerking. Een federatiemedewerker gaf aan dat enkele vrouwen (met de hulp van enkele mannen) dan maar zelf een ploeg hadden opgericht binnen een bestaande voetbalclub
- Verschillende respondenten verwezen ook naar de rol van de overheid die met haar subsidie- en fiscaal gunstig systeem (professionele) sportclubs en -organisaties kan sturen om meer op gendergelijkheid en het tegengaan van heteronormativiteit in te zetten. Het moet dan wel worden gecontroleerd dat de (een deel van de) winst die deze sportclubs en -organisaties maken ook effectief aan deze doelstelling ten goede komt. Maar volgens een respondent zijn er weinig impulsen van de gemeentelijke sportdienst en is er geen inhoudelijk sturing

Verloning

- Een deel van de respondenten verwees ook naar het probleem van ongelijke verloning van sportprestaties waarbij werd aangegeven dat in zo goed als alle sporten vrouwen minder verdienen dan mannen op semi- of professioneel niveau. Wat dat betreft, werd ook het tekort aan media-aandacht vermeld, wat ervoor zorgt dat er minder visibiliteit wordt gegenereerd. Hierbij werd aangegeven dat dit vaak een 'kip of het ei'-discussie is: moet er eerst meer publieksinteresse zijn (bv. op basis van goede prestaties) vooraleer er meer gelijkheid komt op vlak van (media)aandacht, sponsering, professionalisering en verloning? Of moet die publieksinteresse sowieso vanuit een gelijkheidsperspectief meer worden gestimuleerd vanuit een verhoogde media-aandacht (bv. als deel van marketing en promotie)? De respondenten waren van mening dat de publieksinteresse door media-aandacht kan worden gestimuleerd
- Een federatiemedewerker vermeldde dat hun topsporters onder contract lagen bij Topsport Vlaanderen en dat zij dus niet de lonen vastleggen

Prijzengeld

- Een federatiemedewerker gaf aan dat hun sport verschillende circuits heeft en dat het ene circuit meer op business is gericht. In dit op business gericht circuit leggen clubs en organisatoren zelf onder andere het prijzengeld vast op sportwedstrijden, voornamelijk in overleg met de sponsors en andere betrokken partners. De federatie zelf heeft zeer weinig of geen macht om op dat vlak meer gendergelijkheid te vragen. De macht ligt hier bij de partners, sponsors en organisatoren van sportwedstrijden. Bovendien is het volgens een federatiemedewerker mogelijk dat er in de Raad van Bestuur van de federatie leden zetelen die diezelfde belangen vertegenwoordigen. Er kan dan enkel iets veranderen wanneer de samenstelling van de Raad van Bestuur van de federatie wijzigt

De rol van sponsors in gendersensitief besturen

- Een andere federatiemedewerker gaf aan dat sponsors zelf kiezen wat ze (hoeveel) willen sponsoren (bv. mannensport) en dat het in de vrouwensport ook de beste performers of teams zijn die worden gesponsord (bv. populaire vrouwensporten)
- Een andere respondent gaf aan dat de intenties van sponsors die aangeven inclusief te willen zijn wel oprecht moeten zijn en dat het niet 'voor de goede naam' mag zijn of omdat er commerciële belangen spelen. Volgens deze respondent kunnen sportclubs op basis van hun visie zelf bepalen met welke sponsors ze in zee gaan en op basis van welke waarden

Vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming

Verschillen in vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming

- Een meerderheid van de respondenten wees op het probleem van de participatieverschillen tussen mannen en vrouwen op bestuursniveau voor bepaalde sporten, het zogenaamde 'glazen plafond' (bv. minder vrouwen in 'mannensporten')
- Enkele federatiemedewerkers uit zogenaamde 'mannensporten' gaven aan dat het vaak moeilijk is om vrouwen te vinden en engageren om zich aan te melden voor een bestuursfunctie. Een van de federatiemedewerkers gaf ook aan dat het interessant zou zijn om te onderzoeken op welke manier ervoor kan worden gezorgd dat er meer vrouwen toetreden tot de Raad van Bestuur, zowel op federatie- als op sportclubniveau
- Een federatiemedewerker van een vrouwensport gaf aan dat er een redelijk goede mix is tussen vrouwen en mannen op sportclubbestuursniveau. Deze medewerker gaf aan dat er uiteraard ook clubs zijn met meer vrouwen of meer mannen in het bestuur. Hierbij werd verwezen naar hun kwaliteitslabel (in functie van het geven van punten en incentives) die het aspect van gendergelijkheid opneemt. Toch werd in hier in eerste instantie gewezen op de moeilijkheid om in het algemeen vrijwilligers te engageren voor een bestuursfunctie omdat zo'n engagement mensen lijkt af te schrikken

Machobestuurscultuur

- Een federatiemedewerker gaf aan dat het moeilijk is om vrouwen aan te trekken in de Raad van Bestuur van de federatie omdat er nog een relatief sterke machocultuur heerst die ervoor kan zorgen dat er op een stevige manier wordt gediscussieerd. Dit kan vrouwen afschrikken om in de Raad van Bestuur te zetelen. Anderzijds gaf deze respondent aan dat aanwezigheid van een vrouw binnen de Raad van Bestuur (bv. partner die occasioneel aansluit) ervoor zorgt dat er op een beschaafdere manier wordt vergaderd
- Een andere respondent wees op de 'oude mannenbestuurscultuur' van een lokale club die niet meer representatief is voor de clubleden. Die bestuurlijke basis lijkt moeilijk veranderbaar te zijn en veel weerstand is gekoppeld aan een machtsgegeven. Deze respondent verwees naar het bestaan van informele macht (bv. een bepaalde positie en functie) die in sommige gevallen kan worden misbruikt en leidt tot ondemocratisch bestuur

Functieverschillen tussen mannen en vrouwen

- Een federatiemedewerker verwees ook naar functiever schillen tussen mannen en vrouwen in de eigen federatie. Hierover nadenkend, gaf deze medewerker aan dat alle administratieve functies allemaal door vrouwen werden uitgevoerd

Participatie in sportactiviteiten

Participatieverschillen in sportactiviteiten

- Een meerderheid van de respondenten wees op het probleem van de participatieverschillen tussen jongens en meisjes binnen bepaalde sporten en specifieke sportdisciplines (bv. minder meisjes in het boksen, minder jongens in bepaalde gymnastiek disciplines zoals acrogym of ritmiek). Er werd ook verwezen naar gemengde sporten of disciplines
- Gendernormen en stereotypen maken het volgens een van de respondenten moeilijker om bijvoorbeeld als meisje te gaan voetballen. Er werd door verschillende respondenten gewezen op het feit dat gendernormen het uitproberen van verschillende sporten en de vrije sportkeuze kan belemmeren. Zo kan volgens een respondent potentieel talent verloren gaan omdat individuen het gevoel hebben zich te moeten conformeren aan de norm dan te kiezen voor de sport die ze het liefste doen en mogelijk ook het beste kunnen
- Tegelijkertijd wezen sommige van deze respondenten op het feit dat er een positieve evolutie is van de participatie van meisjes binnen bepaalde sporten zoals het voetbal. Al gaven enkele respondenten aan dat dit vaak moest worden afgedwongen. Dit werd niet gemeld voor de participatie van jongens in 'vrouwelijke sporten' of disciplines met uitzondering van breakdance. Wat dat betreft, werd gewezen op het ontbreken van cijfermateriaal of het systematisch bijhouden, structureren en analyseren van data. Enkele federatiemedewerkers gaven aan hier mee bezig te zijn of in de toekomst zeker meer op te willen inzetten
- Wat deze positieve evolutie van het aantal meisjes in bepaalde sporten betreft, gaven enkele respondenten aan dat deze vooral van onderuit ontstaat en vanuit bepaalde sportinitiatieven en -clubs, zowel in buiten- als binnenland (bv. steeds meer meisjes die willen voetballen). De aandacht voor meisjes moet volgens een respondent vaak echt worden afgedwongen. Drie federatiemedewerkers bevestigden dit en gaven aan dat ze zo goed mogelijk op deze trend proberen in te spelen door bijvoorbeeld de meisjessport te ondersteunen en promoten (zie verder)

Mannelijke of vrouwelijke cultuur van (een) sport

- Enkele respondenten verwezen naar hoe de mannencultuur in bepaalde 'mannensporten' ervoor zorgt dat meisjes en vrouwen zich sowieso minder voelen aangesproken om in dergelijke contexten te participeren. Volgens een andere respondent zijn er heel wat informele drempels voor meisjes om deel te nemen aan een lokale (voetbal)club omdat veel clubs zijn gericht op jongens, ook bv. wat betreft de infrastructuur. Het zit volgens een respondent 'in hun DNA'
- Een respondent gaf aan dat ze vroeger kort heeft gevoetbald in een club maar dat ze op jonge leeftijd onder andere is gestopt omwille van de mannelijke cultuur en het imago van de

voetbalclub die 'geen plek was voor meisjes' (bv. een plek waar veel mannen zijn en waar er wordt gedronken)

- Met de positieve evoluties binnen bepaalde sporten (zie hierboven) kan wel worden verwacht dat ook de mannencultuur binnen en het mannelijke imago van bepaalde sporten geleidelijk aan verandert – zeker wanneer bepaalde topsporters als rolmodellen meer in beeld kunnen worden gebracht
- Omgekeerd gaf een federatiemedewerker van een zogenaamde 'vrouwensport' (met verschillende disciplines) aan dat vooral de jongens die niet op competitief niveau sporten vanaf een bepaalde leeftijd hun sport combineren met andere sporten zoals voetbal en basket. Deze medewerker gaf aan dat de clubs jongens probeerden te behouden door in te zetten op meer 'mannelijke' disciplines die meer snelheid, springkracht en durf vereisen en uitstralen. Dit zou de meer "stoerdere jongens" aantrekken terwijl meer "vrouwelijke jongens" zich eerder focussen op 'vrouwelijke' disciplines. Ook bij een andere federatie die 'vrouwensport' aanbiedt, werd geprobeerd de participatie van jongens te verhogen door een van hun 'mannelijke' sportdisciplines naar voor te schuiven (snelheid, kracht, tricks)
- Een federatiemedewerker verwees ook naar de relatief vrouwelijke kledij in hun sport hoewel werd aangegeven dat er wat dat betreft voldoende vrijheid is voor jongens (om minder vrouwelijke kledij aan te kopen)
- Ideeën van mannelijkheid en vrouwelijkheid zijn dus sterk aanwezig binnen zowel 'mannen'- als 'vrouwensporten'

Gemengd of gescheiden sporten

- Enkele respondenten verwezen naar het aspect van gescheiden sporten (bv. lichamelijke opvoeding en sport op school). Een respondent gaf aan dat het op jong leeftijd onlogisch is om jongens en meisjes gescheiden te laten sporten omwille van het feit dat meisjes en jongens op jonge leeftijd vaak dezelfde sportieve mogelijkheden hebben
- Enkele respondenten gaven aan dat het gescheiden sporten sterk geïnstitutionaliseerd is in het sportonderwijs. Deze respondenten gaven aan dat kinderen en jongeren op school gemengd moeten kunnen sporten en op die manier ook van alle sporten zouden moeten kunnen proeven. Een andere respondent gaf aan dat gescheiden sporten vaak zelfs niet in vraag wordt gesteld. Volgens deze respondent hoeven gescheiden (sport)activiteiten op zich geen probleem te zijn indien er ook momenten zijn om samen dingen te doen. De verschillende sportactoren moeten volgens een respondent in vraag durven stellen wat hun finale doel en hoe ze bijgevolg sport beter zouden kunnen organiseren
- Een sportclub gaf aan dat gescheiden sporten (voor mannen en voor vrouwen) ervoor zorgt dat mannen, vrouwen, hetero's, homo's en transgender personen elkaar niet persoonlijk leren kennen waardoor genderstereotypen niet of minder worden uitgedaagd. Vanuit de eigen ervaring is het volgens deze sportclub gewoon leuk om met mannen, vrouwen en andere genders samen te spelen. Een andere respondent gaf aan dat jongens en meisjes door gemengd sporten met elkaar kunnen leren omgaan
- Volgens de stuurgroep heeft de afschaffing van het gemengd sporten in waterpolo ervoor gezorgd dat de participatie van meisjes en vrouwen in het gedrang kwam omdat er als gevolg daarvan te weinig vrouwen waren om teams te vormen

Verschillen in vertegenwoordiging in coaching en scheidsrechters

- Een federatiemedewerker gaf aan dat er zelfs in de vrouwencompetitie op landelijk niveau slecht een of twee vrouwelijke coaches waren
- Deze medewerker vermoedde dat de vele trainingen en verplaatsingen het voor vrouwen minder gemakkelijk maken om coach te zijn. Een andere federatiemedewerker vroeg zich af of de ondervertegenwoordiging van vrouwen in coaching het gevolg zou kunnen zijn van het feit dat vrouwen nog maar sinds kort opgang maakten in hun sport en daardoor mogelijk te weinig ervaring hebben (of aanvoelen) om te coachen. Deze medewerker gaf aan dat het interessant zou zijn om dit verder te onderzoeken. De andere medewerker verwees echter naar de methode om meisjes en vrouwen binnen de meisjes- en damesploegen naast hun rol als speler ook ervaring te laten opdoen in hun rol als coach en scheidsrechter
- Een trainer-speler van een sportclub gaf ook aan dat het moeilijker is om bij kleinere clubs een evenwicht te vinden in het aantal mannen en vrouwen voor het bestuur (bv. ook oververtegenwoordiging van vrouwen) en in de coaching. Er werd gewezen op het feit dat de drie mannelijke coaches van de club allemaal een achtergrond hebben in een andere ploegsport waar ze hebben kunnen ervaren op welke manier een training kan worden georganiseerd terwijl dit bij de vrouwen (niet-mannen) niet het geval was
- Een federatiemedewerker gaf aan dat er een positieve evolutie zichtbaar is op vlak van scheidsrechters en coaching. Een andere federatiemedewerker gaf aan dat er bij de jeugd meer vrouwen coachen dan vroeger

Vlaamse sportopleidingen

- Een federatiemedewerker gaf aan dat er op initiatieniveau van de Vlaamse Trainersschool wel meisjes deelnemen maar dat ze daarna meestal geen bijkomende opleidingen volgen. Hierbij werd verwezen naar het feit dat veel vrouwen op termijn een gezin starten wat vaak moeilijk te combineren valt met de zware cursussen (tenzij de sportclub echt pusht of betere voorwaarden creëert om toch deel te nemen)
- Een andere respondent gaf aan dat er te weinig aandacht is voor competenties rond gendergelijkheid en holebi', transgender en intersekse personen in de sportopleidingen (bv. Vlaamse Trainersschool, sportvakgroepen). Een andere respondent gaf aan dat genderopleidingen te weinig inzetten op sport

Vrouwelijke coaches en autoriteit

- Een federatiemedewerker gaf aan dat er een voorval was geweest waarbij de autoriteit van een vrouwelijke trainer door jongens uit bepaalde gezinnen werd ondermijnd. Deze federatiemedewerker gaf aan dat deze jongens enkel luisteren naar mannen (culturele man-vrouw omgangsvormen) en dat het moeilijk is om met deze leerlingen in gesprek te gaan, zelfs indien deze dialoog schoolbreed zou worden aangepakt

Seksueel grensoverschrijdend gedrag en vormen van geweld

- In het algemeen werd er door de respondenten weinig verwezen naar SGG en werd het woord 'geweld' niet gebruikt wanneer er werd gepeild naar uitdagingen en problemen rond gendergelijkheid binnen de (eigen) sport(organisatie). Er werd wel verwezen naar specifieke vormen van geweld (zoals eerder vermeld): bv. sociaal stigma, flauwe mopjes en in sommige gevallen verbale agressie. Enkele respondenten gaven aan dat de sportcontext voor holebi's (en transgender en intersekse personen) vaak niet-verwelkomend en onveilig aanvoelt om te sporten (zie verder)
- Met betrekking tot SGG werd door de federatiemedewerkers vaak verwezen naar de API's en de ethische commissie (bv. het huishoudelijk reglement, gedragscodes en tuchtreglement). Het opzetten van een ethische commissie gebeurde in overeenkomst met de richtlijnen van Sport Vlaanderen en in het kader van medisch en ethisch verantwoord sporten
- Enkele respondenten verwezen met betrekking tot de ethische commissie ook naar enkele andere thema's: fair play, gedrag, speelgelegenheid, matchfixing, enz.
- Een federatiemedewerker gaf echter aan dat de ethische commissie zich niet specifiek met gender- en heteronormativiteit bezighoudt

Media-aandacht en communicatie

Media-aandacht voor mannen en vrouwen in de sport

- Enkele respondenten verwezen naar het algemeen tekort aan media-aandacht voor vrouwensporten op televisie, sportwebsites en de gedrukte pers. Enkele respondenten gaven echter aan dat er een positieve evolutie merkbaar is met betrekking tot de media-aandacht voor vrouwensport. Maar volgens deze en andere respondenten gaat het dan vaak wel over de meest populaire sporten zoals voetbal, wielrennen of basketbal en blijven iets kleinere sporten buiten beeld. Enkele respondenten gaven aan alvast blij te zijn met de iets grotere visibiliteit op de televisie (VRT, Sporza) na sportief succes van een van hun topsporters of hun nationale vrouwenteam
- Twee respondenten gaven ook aan dat de weinige aandacht voor vrouwensport vaak niet in *prime time* of enkel online beschikbaar is
- De noodzaak aan meer media-aandacht werd hierboven ook al aangegeven met betrekking tot de discussie over ongelijke verloning en prijzengelden. De respondenten waren van mening dat de publieksinteresse door media-aandacht kan worden gestimuleerd. Een federatiemedewerker gaf aan dat goede prestaties er ook vaak wel voor zorgen dat er meer media-aandacht is voor bepaalde (topsport)teams, hoewel soms maar tijdelijk (bv. Red Flames)
- Dat biedt volgens een meerderheid van de respondenten ook mogelijkheden om enkele rolmodellen naar voor te schuiven in kader van het promotiecampagnes in kader van meisjesparticipatie, eventueel binnen bestaande sportpromotiecampagnes van de (internationale) federaties (bv. basketbalster Julie Vanloo voor de 'Girls Got Game'-campagne van Basketbal Vlaanderen of Emma Meesseman als ambassadeur binnen de 'Her World, Her Rules'-campagne van de FIBA). Een respondent verwees naar de waarde van mediacampagnes die meisjes en vrouwen binnen bepaalde 'mannensporten' in de picture zetten (bv. de '#WePlayStrong'-campagne van UEFA waarin ook meisjes en (oudere) vrouwen in beeld worden gebracht) tezamen met rolmodellen

- Een respondent gaf aan dat dergelijke campagnes er ook voor kunnen zorgen dat de gendernormatieve en stereotype percepties van de sport als ‘mannelijk’ (dat je groot, sterk en krachtig moet zijn) daardoor ook kunnen worden uitgedaagd

Communicatie: verslaggeving, taal en beeldvorming

- Een andere respondent gaf aan dat de verslaggeving soms echt te wensen over laat. Er werd aangegeven dat het bij verslaggeving van vrouwensport vaker gaat over uiterlijke kenmerken van de sporter of haar partnerrelaties. Een federatiemedewerker gaf aan dat de frame niet slecht is en dat het vaak een mooie boodschap is. Er werd bijkomend wel aangegeven dat het soms over het gewicht van de atlete gaat in kader van haar sport
- Een andere respondent verwees naar de genderstereotype kop van een online sportartikel (bv. “begrijpt uw schoonmoeder niets van de koers”...)
- Ook taal bleek belangrijk te zijn. Zo duidde een gemengde sportclub bijvoorbeeld op het verschil tussen het ‘voetbal’ en ‘vrouwenvoetbal’, terwijl er doorgaans niet wordt gerefereerd naar het ‘mannenvoetbal’
- Een van de respondenten van de gemeenten (sportdiensten) gaf aan dat hun communicatie beter kon. Bijvoorbeeld, in plaats van voor de promotie van een voetbalkamp enkel naar Eden Hazard (ook) naar Imke Courtois te verwijzen. Nogmaals werd aangegeven dat dit vak onbewust gebeurt. Een andere respondent van een gemeente gaf dan ook aan dat de sportdienst naast een ondersteuner en een organisator ook een goede communicator moet zijn

Ondervertegenwoordiging van vrouwen in de sportmedia

- Enkele respondenten gaven aan dat te weinig wordt ingezet op vrouwelijke rolmodellen in de sportmedia, zoals sportjournalisten en -commentatoren (zoals bijvoorbeeld Imke Courtois). Daarbij werd gewezen op het probleem dat er vaak meer discussie is over de competentie van de vrouwen dan bij mannen en dat deze vrouwen vaak ook mooi(er) en sexy moeten zijn

(Sport)mediabedrijven en de opleiding (sport)journalistiek

- Een van de respondenten verwees in navolging van het bovenstaande naar de verantwoordelijkheid van (sport)mediabedrijven en -redacties (bv. de VRT en Sporza) om meer in te zetten op gelijke vertegenwoordiging van vrouwelijke sportjournalisten en -commentatoren, media-aandacht en -verslaggeving, en gendersensitieve taal
- Deze respondent verwees ook naar het gebrek aan aandacht voor gender binnen de opleiding (sport)journalistiek

Transgender personen in de sport

Een nieuw thema

- Enkele federatiemedewerkers gaven aan dat ondanks het thema ‘transgender personen in de sport’ relatief nieuw er toch steeds meer aandacht naar uitgaat
- Sommige federatiemedewerkers gaven aan dat er enkele cases (uitzonderingsaanvragen ten gevolge van gendertransities) waren terwijl anderen aangaven dat ze nog geen cases hadden

gehad. Een federatiemedewerker vermoedde dat er wellicht ook transgender personen in hun sport zijn waarvan ze geen weet hebben

- Er werd in geen van de interviews gesproken over intersekse personen in de sport

Sportparticipatie van transgender personen

- Een respondent die onderzoek doet naar transgender personen in de sport gaf aan dat transgender mannen in het algemeen meer sporten dan transgender vrouwen. Transgender mannen proberen via sport, deels in kader van hun transitie, aan hun gezondheid te werken, hun lichaam te onderhouden en spiermassa aan te maken. Transgender mannen kiezen daarom vaak voor fitness (voornamelijk gewichtheffen), wat ook toelaat om meer anoniem te sporten en zich thuis om te kleden. Deze respondent gaf aan dat transgender vrouwen vaak veel minder aan sport doen. Dit komt vaak omdat transgender vrouwen vroeger vooral ploegsporten beoefenden en dat een transitie het moeilijk maakt om hun transidentiteit te verbergen of hiervoor uit te komen (bv. het aspect van samen douchen). Maar ook transgender mannen die vroeger ploegsport deden (bv. voetbal) zijn geneigd te stoppen omwille van het voor hen hogere niveau
- De onderzoeker gaf ook aan dat fitnesscentra soms vragen naar de identiteitskaart van transgender personen. Maar soms is de wettelijke identiteit nog niet aangepast en waardoor transgender personen niet of minder geneigd zijn hun identiteitskaart te tonen
- Bijkomend gaf deze onderzoeker aan dat er personen die enkel hormonen nemen en geen geslachtsverandering ondergaan ook transgender personen zijn en dat er dus ook met deze diversiteit rekening dient te worden gehouden

Een complexe discussie

- Een federatiemedewerker gaf aan dat er veel discussie is over hoe de sport moet omgaan met transgender personen en met het gegeven van een non-binaire manier in het denken over geslacht (bv. intersekse) of gender ('X'). Een federatiemedewerker gaf aan dat het volledig afschaffen man-vrouwopdeling absurd is ten aanzien van hoe sport historisch en traditioneel is georganiseerd
- Een federatiemedewerker vroeg zich ook af in welke mate mensen en clubs klaar zijn voor zo'n transitie en voldoende kennis en ethisch inzicht hebben. Wat dat betreft werd er ook gewezen op de conservativiteit van religieuze gemeenschappen. Een andere respondent gaf aan dat de overgrote meerderheid van de mensen niet bekend is met de thematiek en er daarom weinig over weten en weinig begrip tonen. Deze respondent gaf aan dat er nood is om transgender personen meer zichtbaar te maken op een positieve manier (zie rol van de media). Dit kan ervoor zorgen dat transgender personen meer genormaliseerd worden onder mensen en dat er een grotere openheid ontstaat
- Er werd door verschillende respondenten ook verwezen naar mogelijk competitief voordeel en het aspect van eerlijkheid (bv. een transgender vrouw in een vrouwencompetitie). Enkele federatiemedewerkers gaven ook aan dat het moeilijker wordt om op maat te werken wanneer transgender personen, en vooral bij transgender vrouwen, op een hoger competitief of topsportniveau sporten aangezien de belangen, ook financieel, dan groter zijn voor de betrokken partijen en beslissingen om transgender personen te laten deelnemen gemakkelijker worden aangevochten. Een respondent gaf aan dat er met betrekking tot

competitief voordeel minder weerstand is ten aanzien van transgender mannen dan transgender vrouwen, los van mogelijke nadelen op andere vlakken (bv. mentaal welzijn, gezondheid)

- Er werd dan ook aangegeven dat dit een ethisch en moreel vraagstuk is en dat er een tekort is aan kennis: over hoeveel gevallen gaat het? Hoe kan je bewijzen wat het “ware gender” van iemand is (als dit al bestaat want het gaat immers over verschillende kenmerken en de vraag is welk kenmerk de doorslag geeft voor individuen zelf)? Gaan we voor die enkele gevallen de hele samenleving herorganiseren? Hoe moeten we dit plaatsen? Hoe kan de sport hiermee omgaan? Een andere respondent gaf aan dat er nood is om in te zetten op onderwijs

Ondersteuning van transgender personen een moeilijk gegeven

- Een federatiemedewerker gaf dan ook aan dat het een moeilijk gegeven is om transgender personen vanuit de federatie steeds gepast te ondersteunen. Deze medewerker gaf aan ook de richtlijnen van de FIBA te bekijken. Er werd aangegeven dat het OK is om iemand die het geslacht heeft aangepast op de identiteitskaart te laten deelnemen aan de competitie van het ‘vorige’ geslacht zolang er geen hormonenkuur is gestart.
- Twee federatiemedewerkers gaven aan dat er wordt geprobeerd zo goed mogelijk op maat te werken door case per case te bekijken
- Enkele respondenten gaven aan dat de brochure ‘Transgenders in de sport’ van Sport Vlaanderen niet meer up to date is omwille van de nieuwe wetgeving en dat deze brochure te weinig rekening houdt met de diversiteit onder transgender vrouwen en transgender mannen
- Daarnaast gaven enkele respondenten aan dat de beslissingen moeilijker worden naarmate het over spelers gaat die op een hoger niveau spelen waar de sportieve en financiële belangen groter worden. Daarbij werd er ook verwezen naar de case van Caster Semenya maar hoewel Semenya een intersekse en geen transgender persoon is, zijn er wel parallellen te trekken wanneer het aankomt op dergelijke belangen en bijgevolg discussies
- Een respondent gaf aan dat het moeilijk is om een coherent kleedkamerbeleid uit te denken. In fitnesscentra zijn hokjes en douches soms apart en soms tezamen, terwijl in heel veel ploegsporten kleedkamers en douches gemeenschappelijk zijn. Er werd aangegeven dat transgender personen niet per se apart willen omkleden en douchen maar dat ze dit vaak als de beste oplossing zien voor iedereen. Er werd ook verwezen naar veiligheidsaspecten: is het veiliger om aparte kleedkamers te voorzien of net niet? Een andere respondent gaf wat dat betreft aan dat transgender personen vaak meer risico lopen om fysiek bedreigd te worden
- Een respondent gaf ook aan dat sportkledij in het algemeen nog steeds gegenderd is en dat er weinig aangepaste sportkledij bestond voor transgender personen (bv. binders)

Non-acceptatie en gescheiden sporten

- Een trainer-speler van een gemengde sportclub gaf aan dat de non-acceptatie van holebi’s en transgender personen groter is bij gescheiden sporten (voor mannen en voor vrouwen) omdat mannen, vrouwen, hetero’s, homo’s en transgender personen elkaar daardoor niet persoonlijk leren kennen ‘als mens’. Deze respondent gaf aan dat hun leden omwille van de cultuur van zowel de sport als de club zelf ‘een voorsprong’ hadden met betrekking tot

genderinclusief denken. Een andere speler van deze gemengde sportclub gaf aan dat ze bij de club minder op een negatieve manier wordt geconfronteerd met haar genderidentiteit. Deze speler gaf daarbij aan dat ze daardoor ook impliciet bekend staan als een 'genderinclusieve club' wat ervoor zorgt dat holebi's en transgender personen sneller naar hun weg naar de club vinden. Een andere speler van deze gemengde sportclub gaf aan dat je kan leren omgaan met het aspect van eerlijkheid ten aanzien van 'sterkere' transgender vrouwen in de sport. Deze spelers gaf aan dat dit in het begin niet eenvoudig was maar dat je leert het in het juiste perspectief te plaatsen. Echter, er werd ook aangegeven dat het niet altijd eenvoudig was om meisjes aan te trekken omwille van het feit dat er ook transgender vrouwen deelnemen binnen de sport

- Enkele respondenten verwezen daarbij naar de rol van schoolsport en de leerkracht lichamelijke opvoeding dat nog steeds binair en heel genderstereotiep wordt georganiseerd (bv. gescheiden sporten en andere standaarden voor jongens en meisjes). Volgens deze respondenten zou schoolsport meer gemengd kunnen worden georganiseerd en eventueel onderscheid maken op basis van individueel sportief niveau in plaats van gender. Er zou ook meer kunnen worden beoordeeld op basis van motivatie en inzet in plaats van enkel prestatie

Transgender rolmodellen in de sport

- Volgens enkele respondenten zijn transgender personen nog steeds te weinig zichtbaar in de sport. Een respondent gaf aan dat er te weinig werd ingezet op transgender personen als rolmodellen. Deze respondent gaf aan dat het goed zou zijn indien een grote sponsor een transgender persoon zou kunnen sponsoren en steunen

Transgender personen en de rol van de media

- Een respondent gaf aan dat de media een grote rol kan spelen. Maar er werd aangegeven dat transgender personen vaak enkel op een negatieve manier in de media komen en niet altijd omdat ze hebben gewonnen

Heteronormativiteit en holebi's in de sport

Heteronormativiteit en gendernormen

- Zoals hierboven reeds werd aangegeven, gaven verschillende respondenten aan dat er nog steeds veel gendernormen en stereotypen bestaan in de sport met betrekking tot mannelijkheid en vrouwelijkheid, mannelijke en vrouwelijke sporten en sporters (in bepaalde sporten), en holebi's in de sport. Dit zorgt er volgens hen voor dat holebi's minder hun weg vinden naar de sport, hun seksuele geaardheid stilhouden of liever in eigen groep aan sport doen
- Anderzijds gaven enkele respondenten aan dat er natuurlijk relatief veel lesbiennes aan voetbal doen maar dat dit niet wil zeggen dat *alle* voetballende meisjes en vrouwen lesbienne zijn (en dat er in andere sporten geen lesbiennes zouden zitten)
- Heteronormatief en homonegatief gedrag gebeurt volgens verschillende respondenten vaak onbewust en uit onwetendheid. Enkele respondenten gaven aan dat vaak het resultaat is van iemands opvoeding en een tekort aan specifieke educatie rond dit thema. Een andere

respondent verwees echter naar bepaalde groepsdynamieken waarbij bijvoorbeeld supporters in groep zich sneller bezondigen aan homonegatieve uitlatingen

- Enkele respondenten gaven aan dat veel mensen in de sport (met name spelers, trainers, supporters, enzovoort) vaak geen weet hebben van holebi's in de eigen sportclub en er daarom van overtuigd zijn dat er bij hen 'geen homo's in de clubs' zijn. Deze onwetendheid wordt als een probleem gezien.
- Zoals eerder aangegeven gaf een respondent aan dat genderstereotypen gelukkig beetje bij beetje veranderen met de tijd en dat het beeld van lesbiennes nu veel meer diverse geworden. Maar enkele respondenten discussieerden ook over het feit dat lesbiennes in het algemeen beter aanvaard zijn in de sport dan homo's en dat vrouwen in het algemeen toleranter zijn ten aanzien van homoseksualiteit dan mannen
- Een federatiemedewerker gaf aan dit een relevant thema te vinden maar er niet expliciet op in te zetten

Niet-verwelkomend en onveilig sportklimaat

- Enkele respondenten gaven dan ook aan dat de sportcontext voor holebi's (en transgender en intersekse personen) vaak niet-verwelkomend en onveilig aanvoelt om te sporten, laat staan dat holebi's zich goed voelen om er zich openlijk te 'outen'. Achterliggend werd gewezen op het bestaan van de dominante gender- en heteronormativiteit (zie supra) en de schrik van holebi's, intersekse personen en transgender personen voor discriminatie. Daarom voelen sommige holebi's en transgender en intersekse personen zich in het algemeen minder of niet thuis in de sport en dreigen ze niet te participeren of af te haken
- Enkele respondenten gaven aan dat veel topsporters zich niet veilig voelen om uit de kast te komen omdat sommige professionele sportclubs in handen zijn van rijke buitenlandse eigenaars (bv. Rusland, Verenigde Arabische Emiraten) of gefinancierd worden door sponsors die conservatief zijn met betrekking tot homoseksualiteit. Een andere respondent gaf aan dat sponsors wel degelijk de macht hebben om gendernormen, heteronormativiteit en homofobie mee uit te dagen. Zo werd er verwezen naar de Australische Rugby Union speler Israel Folau die uit het nationale team werd gezet op vraag van de hoofdsponsor wegens homofobe uitspraken op zijn Twitteraccount
- Er werd echter ook wel opgemerkt door enkele respondenten dat er vast ook wel holebi en transgender en intersekse inclusieve clubs zijn die worden opgericht vanuit de wens om onder vrienden en gelijken te sporten. Hier wordt vertrokken vanuit een positieve keuze en niet vanuit gevoelens van onveiligheid. Een respondent gaf aan dat het enerzijds normaal is dat eensgezinde mensen (dus ook onder holebi's) elkaar opzoeken en graag ook samen sporten. Anderzijds werd de vraag gesteld of het wel goed was om als holebi's samen in apart verband te sporten omdat er op die manier verschillende groepen worden gecreëerd
- Een respondent gaf echter ook aan dat sommige holebi's zich zo goed mogelijk proberen te conformeren aan de bestaande heteronormen en op die manier ook kunnen bijdragen tot de instandhouding ervan. Zo gaf een respondent het voorbeeld aan van lesbische meisjes die liever toch niet willen voetballen omdat ze in dat geval het stereotiep van 'de lesbienne die voetbalt' zouden bevestigen

- Een federatiemedewerker gaf aan dat homonegativiteit (binnen of buiten de sport) vaak door puberjongens wordt gepleegd en dat het over kleine opmerkingen gaat die desondanks ‘gewoon vervelend’ zijn
- Een van de respondenten gaf aan zich niet al te veel aan te trekken van homonegatief gedrag binnen de sportclub en op de tribunes. Er werd aangegeven dat context en interpretatie belangrijk zijn en dat nuances tussen wat wel en niet toelaatbaar is niet altijd even goed worden begrepen

Onzichtbaarheid van diversiteit onder holebi's

- De diversiteit in de beeldvorming van holebi's (en transgender en intersekse personen) en de sporten waaraan ze deelnemen (bv. dat lesbiennes ook aan andere sporten dan voetbal deelnemen), is volgens enkele respondenten nog steeds te weinig zichtbaar. Er werd aangegeven dat er heel wat amateursporters zijn onder holebi's maar dat deze weinig zichtbaar zijn voor het bredere publiek.
- Enkele respondenten gaven ook aan dat er wat dat betreft kansen worden gemist om met rolmodellen te werken. Er werd echter ook aangegeven dat bekende homoseksuele topsporters natuurlijk zelf beslissen of zij al dan niet een rolmodel of ambassadeur/ambassadrice willen zijn. Vaak komt hun sport op de eerste (en enige) plaats
- In kader van diversiteit in de sport, verwezen enkele respondenten naar de recente ‘Football for All’-actie van de Proleague. Ondanks de goede intentie van de actie vonden enkele respondenten dat de Proleague meer met de actie had kunnen doen, ook tijdens de rest van het jaar en in samenwerking met verschillende partners. Er werd aangegeven dat de actie relatief ‘veilig’ en ‘gemakkelijk’ is om op die manier aan te tonen dat het voetbal aan de acceptatie van holebi's in het voetbal werkt. Er werd ook aangegeven dat de brede noemer van ‘diversiteit’ meer camoufleert dan duidelijk maakt omdat verschillende aspecten zoals holebi-acceptatie en racisme tezamen worden genomen en het gevaar bestaat dat mensen niet goed weten wat er met ‘diversiteit’ wordt bedoeld

Holebi's en de rol van de media

- Een respondent wees erop dat de rol van de media zowel ‘belangrijk’ als ‘gevaarlijk’ kon zijn. Er werd gesteld dat mensen holebi's meer als normaal zouden beschouwen indien de media meer aandacht heeft voor holebi's in de sport. Maar er werd ook aangehaald dat de manier waarop holebi' worden gerepresenteerd (beeldvorming) minstens even belangrijk is

Beleid en acties rond gendergelijkheid en seksuele diversiteit

Vanuit de interviews met de sportfederaties en de gemeenten (sportdiensten) werd aangegeven dat er slechts beperkte aandacht is voor de verschillende aspecten van gender- en heteronormativiteit in hun beleidsplannen. Sommige respondenten gaven expliciet aan dat dit niet het geval was, en al zeker niet in die termen. In het algemeen werd tijdens de gesprekken wel vaak verwezen naar het realiseren van een toegankelijk sportaanbod in kader van een Sport voor Allen-beleid. Hierbij worden meisjes en vrouwen als een van de doelgroepen beschouwd. Bij sommige sportfederaties ging ook aandacht naar meer evenwicht tussen mannen en vrouwen in coaching en scheidsrechters. De

meeste sportfederaties gaven aan verder te werken aan het op punt stellen van hun ethische commissie met inbegrip van een systematische aanpak van SGG. Enkele sportfederaties en gemeenten gaven aan momenteel een verhoogde aandacht te hebben voor transgender personen in de sport, 'zoals Semenya'. Caster Semenya is echter geen transgender, wel een intersekse persoon. Dit toont meteen de misvattingen aan door een gebrek aan informatie en kennis.

Wat betreft de concrete acties in de praktijk verwezen enkele respondenten naar de concrete ondersteuning van sportclubs en het verzorgen van een inclusief en lokaal sportaanbod. Enkele sportfederaties gaven aan vooral in te spelen op 'trends van onderuit', meer bepaald de vraag van lokale sportclubs om een meisjeswerking op te zetten en ook competitiemogelijkheden aan te bieden. Enkele gemeenten verwezen naar het opzetten van een eigen aanbod in functie van de sportparticipatie van meisjes en vrouwen (bv. vrouwen met roots in migratie – wat volgens een respondent op gemeentelijk niveau vaak tot discussies leidt over sportorganisatie, burgerschap en integratie naargelang de politieke visies). Sommige sportfederaties proberen ook concreet in te zetten op de instroom en doorstroom van meisjes en vrouwen in coaching en scheidsrechters.

Een sportfederatie speelde met het idee om holebi's in de sport in de kijker te plaatsen via de nieuwsbrief of op de website in kader van de Belgian Pride 2019. Maar in het algemeen leek de aandacht voor heteronormativiteit en holebi's in de sport zeer beperkt.

Draagvlak en draagkracht

Enkele **federatiemedewerkers** gaven aan dat de ze in de toekomst graag meer rond gender en seksuele diversiteit (heteronormativiteit) wilden werken om meer toegankelijk te zijn voor iedereen binnen een Sport voor Allen-beleid. Alle federatiemedewerkers signaleerden open te staan voor deze thema's. In het algemeen is er bij de federaties dus zeker draagvlak aanwezig. Echter, vier federatiemedewerkers haalden aan dat ze onvoldoende draagkracht (mandaat, middelen, tijd en kennis) hebben om dit thema op een kwalitatieve manier op te pakken. Een federatiemedewerker gaf expliciet aan dat ethiek in de sport uiteraard 'megabelangrijk' is, maar dat het soms moeilijk is om hier buiten hun *core business* (met name het organiseren van sport) op in te spelen. De vraag werd ook gesteld wie deze thema's dan intern zou moeten gaan oppakken en verdedigen. Een respondent meende dat dat niet altijd gemakkelijk is om hiervoor het mandaat te krijgen en actie te ondernemen gezien de soms gevestigde financiële belangen en logica's in meer gecommmercialiseerde sporten. Daarnaast schatte een federatiemedewerker in dat – afhankelijk van de sportclub – sportclubs minder draagkracht hebben om op deze thema's in te zetten dan de federatie. In het algemeen is er bij de sportfederaties dus een openheid om te werken rond gender en seksuele diversiteit maar zijn er twijfels over de concrete draagkracht.

Wat de **gemeenten** (sportdiensten) betreft, werd vooral gewezen op de nood aan kennis en het opleiden van medewerkers. Die opleiding is volgens hen nodig om binnen de sport concreet rond gender en seksuele diversiteit aan de slag te gaan. Volgens een andere respondent kan er draagvlak worden gecreëerd door in eerste instantie in te zetten op de relevantie van deze thema's voor de sportsector (Sport voor Allen-beleid).

Vanuit de selectie van en gesprekken met enkele **sportclubs** was duidelijk dat er sportclubs zijn die actief inzetten op een gendersensitief en inclusief sportaanbod (bv. genderinclusieve gemengde sportclub, meisjesvoetbalploeg, vrouwenzaalvoetbalwerking – open voor allen ongeacht seksuele en genderidentiteit). Enkele federatiemedewerkers gaven ook aan dat er van sportclubs uit steeds meer interesse is in het opzetten van een meisjeswerkingen. Een federatiemedewerker verwees ook naar een verhoging van het aantal aanvragen rond gendertransitie. Aandacht voor andere aspecten van genderongelijkheid in de sport en holebi's leken minder expliciet te worden vermeld door de federaties. Bijkomend gaf een andere federatiemedewerker aan dat sommige thema (SGG, diabetes, pesten) niet altijd 'leven' bij trainers en leerkrachten lichamelijke opvoeding en dat het meestal de meest gemotiveerde bestuurders en coaches zijn die zich inschrijven voor bijscholingen. Een federatiemedewerker vermoedde ook dat werken rond seksuele diversiteit (openheid voor holebi's) voor kleinere sportclubs moeilijker is omdat de draagkracht vaak kleiner is. Een speler-trainer van een inclusieve gemengde sportclub gaf aan dat ze geen handleiding hebben over hoe ze gendersensitief gemengd sporten concreet moeten uitwerken met betrekking tot de participatie op bestuursniveau in coaching of op het veld.

Beleids- en praktijkgerichte aanbevelingen (respondenten)

Vertrek vanuit de relevantie voor de sportsector

Enkele respondenten gaven aan dat de sportsector vanuit een inclusieve Sport voor Allen-filosofie aan elk individu gelijke en vrije kansen moet kunnen bieden om te sporten, zonder discriminatie en uitsluiting. Daarbij moet de nadruk volgens verschillende respondenten op inclusie, participatie, veiligheid en plezier liggen in plaats van talentselectie en (topsport)prestatie. Dat impliceert volgens een respondent dat individuen via de sport worden 'opgevoed' op vlak van gendersensitief en inclusief denken en handelen. Daarin ligt een rol voor het sportopleidingsaanbod. Maar in eerste instantie is het volgens een respondent belangrijk om te vertrekken vanuit de relevantie van deze thema's voor de sportsector en deze relevantie te duiden. Dit betekent de verschillende logica's en (tegen)argumenten van sportactoren aan het woord laten en in dialoog treden over welke logica moet primeren in functie van een Sport voor Allen-beleid. Zo kan er draagvlak worden gecreëerd.

Zet in op gender en seksuele diversiteit via integraal en participatief beleid

Een groot deel van respondenten gaf aan dat er structureel moet worden ingezet op gendergelijkheid en het tegengaan van heteronormativiteit in de sport. Deze respondenten gaven aan dat het beleid daarbij vanuit een integraal perspectief moet vertrekken in samenwerking met zowel lokale als bovenlokale stakeholders vanuit verschillende beleidsdomeinen (waaronder gelijke kansen, welzijn en sport). Een respondent gaf aan dat er best een evenwicht wordt gezocht tussen een bottom-up en top-down manier van werken. Een andere respondent wees op de nood aan concrete richtlijnen voor de sport. Echter, een andere respondent gaf aan dat het vooral belangrijk is om op lokaal niveau en op het tempo van de sportsector te werken. Bijvoorbeeld met enkele 'koplopers' (bv. federaties, gemeenten, clubs) en projectoproepen in plaats van meteen decretaal zaken te willen wijzigen. Enkele respondenten gaven aan dat de (lokale) overheden met hun subsidiesysteem, bepaalde fiscale en sociale gunstregimes (voor betaalde sportbeoefenaars) en indirecte voordelen aan sportorganisaties en -events een hefboom in handen hebben om de aandacht voor genderongelijkheid en het tegengaan van heteronormativiteit bij verschillende

sportactoren te stimuleren en indien nodig af te dwingen. Er moet volgens een respondent dan ook wel worden gecontroleerd in welke mate de betrokken sportfederaties en -organisaties aan de subsidievoorwaarden hebben voldaan (bv. gendersensitief bestuur).

Investeer in onderzoek over sport, gender en seksuele diversiteit

De meerderheid van de respondenten gaf aan dat er nood is aan onderzoek over gender en seksuele diversiteit in relatie met sport. Wat dat betreft, is er volgens de respondenten zowel een nood aan kwantitatief (cijfers) als kwalitatief (actie)onderzoek (oorzaken en context). Enkele respondenten gaven aan dat soort onderzoek kan worden uitgevoerd in een samenwerking tussen onderzoekers en middenveldorganisaties die reeds expertise rond deze thema's hebben opgebouwd.

Investeer in de opleiding van mensen in de sport

Om de kennis, vaardigheden en attitudes over gender en seksuele diversiteit in de sport te bevorderen, moet er volgens de respondenten, naast onderzoek en vanuit het perspectief van gelijke kansen en diversiteit, ook worden geïnvesteerd in de vorming, training en opleiding van de huidige en komende generatie van mensen in de sport: sportbeleidsmakers, medewerkers van sportadministraties, federaties en gemeenten (sportdiensten), sportmanagers, trainers, leerkrachten en docenten, studenten van sportscholen, trainersopleidingen, opleidingen lichamelijke opvoeding, opleidingen sportmanagement en opleidingen (sport)journalistiek, enzovoort. Een respondent gaf aan dat sport ook zou moeten worden 'vastgepakt' door de feministische beweging en binnen het domein van diversiteit en gelijke kansen. Het Vlaamse sportonderwijs (onder andere door (top)(sport)scholen, hogescholen, universiteiten en de Vlaamse Trainersschool (VTS)) heeft volgens verschillende respondenten een belangrijke rol in het opleiden van mensen in de sport rond de thema's van gender en seksuele diversiteit. Wat het sportonderwijs betreft, wezen verschillende respondenten op de nood om leerlingen en studenten steeds verschillende sporten aan te bieden (zowel 'jongens-' als 'meisjessporten'), om hen gemengd te laten sporten (zeker op jonge leeftijd) en te differentiëren op basis van individuele competentie in plaats van geslacht. Een respondent verwees ook naar de nood om ploegsport in clubverband meer te promoten en stimuleren onder meisjes, omdat dit ervoor zou kunnen zorgen dat vrouwen later sneller in coaching stappen. Omdat het met betrekking tot gendergelijkheid en heteronormativiteit in de sport over een ruimer probleem binnen de samenleving gaat, is het volgens een groot deel van de respondenten nodig om reeds op jonge leeftijd in te zetten op opvoeding via het regulier onderwijs.

Investeer in de ondersteuning en begeleiding van sportactoren

Volgens een groot deel van de respondenten moet er verder worden geïnvesteerd in het ondersteunen en begeleiden van verschillende sportactoren via begeleidingstrajecten, workshops en een lerend netwerk (bv. sportfederaties, lokale besturen, sportclubs, trainers, leerkrachten lichamelijke opvoeding, individuele sporters). Daarbij wees een deel van de respondenten op de nood aan een praktische kennis, goede praktijken, tools en concrete 'tips and tricks' (bv. in de vorm van een handleiding). Enkele respondenten gaven aan dat deelnemers binnen een lerend netwerk zowel kennis kunnen delen als samen tools kunnen ontwikkelen. Ook het samenwerken met sportclubs en -organisaties van onderuit werd als wenselijk beschouwd. Een respondent verwees ook naar het belang van een aanspreekpunt waar individuele sporters terecht kunnen met vragen (bv. met betrekking tot holebi's in de sport). Wat deze ondersteuning en begeleiding betreft, gaven

enkele respondenten aan dat ondersteunende organisaties, federaties en netwerken hiervoor ook bijkomende middelen moeten ontvangen.

Zet in op gendersensitieve en seksueel diverse media en journalistiek

Volgens de meerderheid van de respondenten is het nodig om reeds op jonge leeftijd naast het (sport)onderwijs ook in te zetten op opvoeding via de media. Enkele respondenten verwezen wat dat betreft naar de verantwoordelijkheid van (sport)mediaredacties (bv. televisie, kranten) om meer in te zetten op gelijke media-aandacht tussen mannelijke en vrouwelijke sportteams, communicatie die gevoelig is voor gender en seksuele diversiteit (verslaggeving in beeld, taal en berichtgeving), en een betere vertegenwoordiging van vrouwelijke, holebi of trans/intersekse sportjournalisten en -commentatoren (die een rolmodelfunctie kunnen hebben). Volgens enkele respondenten is het daarom nodig dat binnen de opleiding (sport)journalistiek meer aandacht is voor gender en seksuele diversiteit. Een groot deel van de respondenten wees op de nood aan meer media-aandacht en visibiliteit voor vrouwensport en ook naar enkele voorwaarden (bv. meer in prime time of ook aandacht voor vrouwensport in tv-series). Volgens enkele respondenten kan dit zorgen voor meer visibiliteit, een grotere publieksinteresse, betere sponsormogelijkheden en bijgevolg een meer gelijke verloning. Een ander aandachtspunt was de nood aan gendersensitieve communicatie waarbij genderstereotypen in de verslaggeving worden vermeden. Ook het gebruik van beelden kan meer gendersensitief en inclusief zijn (bv. aandacht voor meisjes, jongens, holebi's, transgender en intersekse personen). Om tot een betere vertegenwoordiging te komen van vrouwelijke sportjournalisten gaf een respondent aan dat er bij de rekrutering, selectie en promotie van personeel in de (sport)media naar meer gendergelijkheid moet worden gestreefd.

Zet in op sensibiliserings- en promotiecampagnes en werk met rolmodellen

Enkele respondenten wezen op de nood aan zowel algemene als specifieke sensibiliserings- en promotiecampagnes met betrekking tot gendergelijkheid maar ook ten aanzien van holebi's, intersekse en transgender personen in de sport. Volgens enkele respondenten moeten dergelijke campagnes wel onderdeel zijn van een ruimere strategie en kunnen ze best op een duurzame manier worden georganiseerd (bv. jaarlijks, in overleg met relevante partners). In kader hiervan wees een deel van de respondenten op het werken met rolmodellen in functie van gendergelijkheid in sport en de zichtbaarheid en de openheid voor holebi's en intersekse en transgender personen. Twee respondenten gaven aan dat de visibiliteit van rolmodellen in de sport(media) kan worden gekoppeld aan diepgaandere gesprekken en getuigenissen over gender(on)gelijkheid of heteronormativiteit.

Bespreking en aanbevelingen

Deze verkennende analyse had tot doel om (1) te peilen naar de voornaamste problematieken rond gendergelijkheid en heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen, (2) te polsen naar het draagvlak om in de toekomst rond deze thema's aan de slag te gaan binnen de Vlaamse context, en (3) te komen tot aanbevelingen en een plan van aanpak. Ondanks de bestaande uitsluiting en ongelijkheden in de sport omwille van de dominante gender- en heteronormativiteit – besproken in de inleiding en het resultaatendeel van deze verkennende analyse – waren de meeste respondenten van mening dat er **in het algemeen en op verschillende vlakken een trage maar positieve evolutie** merkbaar is. Wat dat betreft, werd er bijvoorbeeld verwezen naar de toename in de sportparticipatie van meisjes en vrouwen in bepaalde door mannen gedomineerde sporten zoals het voetbal, rugby, boksen of basketbal. Deze tendensen lijken vaak ook van onderuit te worden gestimuleerd, door sportclubs op lokaal niveau. Enkele sportfederaties en gemeentes gaven aan hierop in te spelen door competitie mogelijkheden te stimuleren en vrouwensport meer te promoten. Enkele sportfederaties verwezen ook naar concrete maatregelen om meer vrouwen in coaching en scheidsrechteren te krijgen. Bij de sportfederaties werd vaak vermeld dat er verder wordt ingezet op het uitwerken van hun ethisch beleid, waaronder de aanpak rond seksueel grensoverschrijdend gedrag. Andere respondenten verwezen ook naar vooruitgang op het vlak van media-aandacht en verslaggeving. Verder bleek er uit de interviews een verhoogde aandacht voor transgender personen in de sport, deels omwille van de gemediatiseerde Caster Semenya case – die niet transgender maar intersekse is – en deels omdat er meer aanvragen zijn voor gendertransities. Deze trage maar positieve evolutie ontstaat natuurlijk niet in een vacuüm en is **het werk van individuen en organisaties die zich actief inzetten voor een meer gelijke sport**. Uit de gesprekken was duidelijk dat deze gelijkheid in sommige gevallen moet worden afgedwongen. Bovendien zijn verworvenheden nooit absoluut en moet erover worden gewaakt – en verder om gestreden – dat deze trage maar positieve evolutie zich verder doorzet.

Tegelijkertijd nuanceerden de meeste respondenten deze positieve evolutie door te verwijzen naar **werkpunten, bedenkingen en contradicties** ten aanzien van de verschillende problematieken en subthema's. Dit toont de **complexiteit van het debat over deze thema's in de sport** aan. Zo zegt een toename in de sportparticipatie bijvoorbeeld niets over de sportorganisatie en -beleving (bv. hiërarchie en privilege in de organisatie van het sportaanbod, de coaching, vormen van seksisme), de mate waarin bijvoorbeeld meisjes en vrouwen doorstromen naar coaching, scheidsrechteren of leiderschap, en in welke mate hun stem en capaciteiten daarbij worden gewaardeerd. Uit de interviews bleek dat een **evenredige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in leiderschapsposities en besluitvorming een heikel punt** blijft, ondanks de verhoogde inzet, zoals internationaal onderzoek gesuggereerd (bv. Sotiriadou & De Haan; Hovden, Knoppers & Elling, 2018). Onevenredige vertegenwoordiging heeft ook betrekking op besturen waar vrouwen het merendeel van het bestuur uitmaken. Deze bevinding lijkt ook te resoneren met internationaal onderzoek (EIGE, 2017): hoe hoger de functie, hoe sterker 'gendering' lijkt door te werken. Zowel binnen leiderschap en besluitvorming als in bijvoorbeeld coaching, en zelfs binnen vrouwenploegen en sporten waarin overwegend vrouwen participeren, zijn mannen vaak in de meerderheid. Verder bleek de **aandacht voor intersekse personen afwezig** en lijkt het dat deze doelgroep over het hoofd wordt gezien of foutief wordt gecategoriseerd bij de groep van transgender personen. In het algemeen leek de **aandacht voor heteronormativiteit en holebi's in de sport zeer beperkt** en worden er kansen gemist.

Op basis van deze verkennende analyse kon worden vastgesteld dat een **uitgebreide en volledige kennis van de begrippen ‘gender’ en ‘heteronormativiteit’** bij de respondenten die in de sportsector zijn tewerkgesteld (vnl. sportfederaties en gemeentelijke sportdiensten) **relatief beperkt** is. ‘Gender’ en ‘heteronormativiteit’ doen dus belletjes rinkelen, maar in het algemeen waren deze respondenten niet bekend met deze begrippen. Dat is niet onlogisch aangezien het brede sportopleidingsaanbod, ook op de sportfaculteiten van de universiteiten en hogescholen, nauwelijks aandacht schenkt aan deze thema’s op een theoretisch sterke en kritische manier. Wat dat betreft, liggen er kansen en een grote verantwoordelijkheid voor de verschillende kenniscentra in Vlaanderen, ook deze van buiten ‘de sport’. Maar **het is dringend tijd om te investeren in diepgaand onderzoek rond gender, seksuele diversiteit en heteronormativiteit**, en dit onderzoek te koppelen aan de opleiding van de huidige en komende generaties van mensen in de sport.

Verder lijken **sportfederaties, gemeenten maar ook sportclubs vragende partij voor ondersteuning in het uitwerken van een gendersensitief beleidsplan**. Vanuit de interviews met de sportfederaties en de gemeenten werd namelijk aangegeven dat er slechts in beperkte mate expliciete (en zelfs impliciet) aandacht is voor de verschillende aspecten van gender- en heteronormativiteit in de beleidsplannen. Nochtans wordt ‘gender’ driemaal vermeldt in de ‘Code Goed Bestuur in Vlaamse Sportfederaties’ bij principe 12 en 25 betreffende de bestuursamenstelling – hoewel ‘seksuele diversiteit’, ‘heteronormativiteit’ of ‘holebi’s’ dan weer niet worden vermeld. In het algemeen werd tijdens de gesprekken wel vaak verwezen naar het realiseren van een open en toegankelijk sportaanbod in kader van een Sport voor Allen-beleid. De vraag is of openheid en toegankelijkheid op zich daadwerkelijk leiden tot meer gendergelijkheid en een afname van heteronormatief denken. Krijgen we bijvoorbeeld meer vrouwelijke gediplomeerde coaches in de praktijk wanneer we er van uit gaan dat ‘open voor diversiteit’ gelijk staat aan ‘iedereen mag zich inschrijven’? De analyse toont aan dat de oorzaken en context van genderongelijkheid en heteronormativiteit complexer zijn en dat er **nood is aan visie en een weldoordacht strategisch beleid op alle niveaus**. Anders worden kansen en verantwoordelijkheden gemist. Er is wel degelijk nog veel werk aan het openbreken van bestaande denkkaders en het inspireren van een verscheidenheid aan sportactoren.

Het ontbreken van een genderperspectief kan ervoor zorgen dat de missie, visie, waarden, doelstellingen en acties van sportactoren niet gendersensitief zijn. Het lijkt in eerste instantie dus **nodig om binnen de beleidsplannen in te zetten op de verschillende aspecten van gendersensitief besturen (governance) en dit te koppelen aan een plan van aanpak**: binnen de missie en visie, human resource beleid, budgettering en financiering (bv. verloning en prijzengeld), marketing, promotie en communicatie, ondersteuning en omkadering sportaanbod (bv. infrastructuur, materiaal, kledij, veilig sportklimaat), monitoring en evaluatie, onderzoek, enzovoort. Werken aan gendergelijkheid in de sport mag niet enkel een zaak zijn van het verhogen van de participatie van meisjes en vrouwen. Dat is uiteraard een belangrijk aspect maar doet verder niets aan andere vormen van discriminatie en ongelijkheden (Spaaij, Knoppers & Jeanes, 2019). Met betrekking tot concrete implementatie werd gewezen op de **nood aan goede praktijken, concrete tools en ‘tips and tricks’**. Dit kan een dergelijk plan van aanpak voeden en sportactoren helpen om concreet rond gender en seksuele diversiteit aan de slag te gaan. Hiervoor hebben sportfederaties, gemeenten, sportclubs en andere sportactoren **draagkracht en ondersteuning nodig**.

De huidig verhoogde aandacht voor gender, seksuele diversiteit en heteronormativiteit (bv. via een Kennisdag Gender) zijn op zich uiteraard geen garantie dat er structurele stappen worden gezet in

het streven naar een gendergelijk en holebi-inclusief sportlandschap. Dat punt wordt ook gemaakt door Hovden, Knoppers en Elling (2018: 220) over gendergelijkheid in machtsstructuren en besluitvorming:

Een verhoogde focus op de ondervertegenwoordiging van vrouwen [leidt] niet noodzakelijkerwijs tot politieke prioriteit of het gebruik van actieve maatregelen om substantiële verandering tot stand te brengen

Die **politieke prioriteit en actieve maatregelen zijn dus cruciaal**, voor eender welke sportactor. Wie wil werken aan gendergelijkheid moet daar beleidsmatig prioriteit van maken en daarbij ook actief nadenken over welke doelstellingen, acties en strategieën ervoor zullen zorgen dat geleidelijke en duurzame verandering effectief tot stand komt. Echter, **een van de grootste uitdagingen daarbij is het aspect van weerstand** die de status quo in stand houdt. Hovden, Knoppers en Elling (2018: 220) verduidelijken:

Verskillende vormen van weerstand tegen verhoogde genderdiversiteit in de besluitvorming van sportorganisaties zijn voortdurend in het spel. Deze houden verschillende uitingen van onwetendheid, verwaarlozing en actief protest in

Zelfs indien sportactoren zeggen dat ze openstaan voor (gender)diversiteit en (holebi-)inclusie, is **waakzaamheid geboden met betrekking tot wat er effectief wordt gedaan** (Spaaij e.a. (2019) verwijzend naar Judith Butler (1993)). Het toont aan dat er in eerste instantie moet worden geïnvesteerd in het wegnemen van deze verschillende vormen van weerstand (bv. onwetendheid). Zeker bij concrete, legislatieve ingrepen zoals genderquota of streefcijfers, en zonder noemenswaardig veel controle op de naleving ervan. **Via kwalitatief proceswerk kan het draagvlak om in te zetten op gendergelijkheid en holebi-inclusie in de sport worden vergroot.** Door goede praktijken in kaart te brengen en deze te tonen; door experten aan het woord te laten; door *long reads* te delen; door colleges te geven; in gesprek te gaan; samen te reflecteren; enzovoort. Kleine, incrementele verandering verkleint daarbij de kans op grote weerstand (Hovden e.a., 2018). **Op deze manier kan een gender of inclusief diversiteitsperspectief met de tijd doorsijpelen** in de cultuur, het beleid, de wetgeving, de organisatie en de structuren van de sportsector en haar talrijke en diverse actoren.

Het mag duidelijk zijn dat dit proceswerk niet enkel de verantwoordelijkheid van vrouwen en holebi's is. Genderongelijkheid en holebi-exclusie treft het dagelijkse leven van vrouwen én mannen, holebi's én hetero's, trans en intersekse personen én cisgender personen (mensen die niet transgender zijn). Het is daarom **belangrijk om ook mannen, hetero's en cisgenders te betrekken** in het ter harte nemen van deze thematiek (Hovden e.a., 2018; Sotiriadou & De Haan, 2019). Veel heteromannen bekleden nu eenmaal op dit moment belangrijke leiderschapsposities en hebben de macht om hun dominantie en privilege te bestendigen of uit te dagen. Zij kunnen hun leiderschap en visibiliteit aanwenden om prioriteit te geven aan deze thematiek, een concreet gender- of diversiteitsbeleid uit te werken en een organisatiecultuur te creëren waarin vrouwen en mannen, holebi' en hetero's, transgender en intersekse personen gewaardeerd worden om hun stem te laten horen en actie te ondernemen.

Op basis van de analyse werden **drie hoofdaanbevelingen** opgesteld. Deze aanbevelingen richten zich in eerste instantie aan de opdrachtgever, Vlaams Minister van Sport Philippe Muyters (en zijn opvolger). Bij uitbreiding zijn deze aanbevelingen gericht aan de gehele Vlaamse Regering en de sportsector zelf.

1) Investeer in het opzetten van een praktijkondersteunend en beleidsvoorbereidend netwerk van relevante partners en duid daarbij een duidelijke trekker aan om procesmatig, participatief en transversaal aan de slag te gaan rond gender en seksuele diversiteit in de sport

- **Dit netwerk kan betrokken worden bij de volgende activiteiten:**
 - Het creëren en vergroten van draagvlak om in Vlaanderen rond gendergelijkheid en seksuele diversiteit aan de slag te gaan
 - Het uitwerken van een concreet plan van aanpak voor sportactoren
 - Het in kaart brengen van goede praktijken uit binnen- en buitenland
 - Het uitwerken van concrete tools, ‘tips and tricks’ en/of infographics
 - Het delen van kennis over sport, gender en seksuele diversiteit (bv. via nieuwsbrieven, blogs, colleges, presentaties, workshops)
 - Het verkennen van vragen en ondersteuningsnoden binnen de sportsector
 - Het uitwerken van een onderzoeksagenda voor de sportsector
 - Het ondersteunen van visievorming omtrent sport, gender en seksuele diversiteit

2) Investeer in vervolgonderzoek over sport, gender en seksuele diversiteit en de monitoring van de situatie binnen het Vlaamse sportlandschap

- **Werk een *onderzoeksagenda* uit voor de Vlaamse sportsector met behulp van een netwerk van relevante partners**
 - Deze relevante partners zijn onder andere: het KICS (Kennis- en Informatiecentrum van Sport Vlaanderen) en kenniscentra uit het middenveld, hogescholen en universiteiten die expertise hebben in sport, gender en seksuele diversiteit
 - Voor de Vlaamse context is er nauwelijks tot geen onderzoek naar:
 - De drempels en verschillende vormen van weerstand met betrekking tot het implementeren van een effectief gender- en seksueel diversiteitsbeleid in de sport in kader van een gelijkheidsbeleid

- De mechanismen, machtsaspecten, weerstand en context met betrekking tot de evenredige vertegenwoordiging in leiderschapsposities en besluitvorming in de sport en de ervaringen van (aspirant) leiders
 - De mechanismen, machtsaspecten, weerstand en context met betrekking tot de evenredige vertegenwoordiging in coaching, de gendering van coaching en de ervaringen van participanten en aspirant coaches
 - Seksisme in de sport
 - De invloed van gendernormen en heteronormativiteit op de communicatie, media-aandacht, verslaggeving, taalgebruik en beeldvorming in de sport
 - De sportparticipatie en ervaringen van holebi's, transgender en intersekse personen
- **Investeer in de *kwantitatieve monitoring en evaluatie* van de situatie binnen het Vlaamse sportlandschap in kader een gender- en seksueel diversiteitsbeleid als onderdeel van een ruimer gelijkheidsbeleid in de sport**
 - Breng beschikbare maar vaak gefragmenteerde of onontgonnen data over sport, gender en seksuele diversiteit in Vlaanderen in kaart en denk na over hoe deze in de toekomst ten volle kan worden aangewend in kader van het monitoren en evalueren van de situatie binnen het Vlaamse sportlandschap (bv. opnemen van variabelen in de Participatiesurvey Sport, opvragen van cijfers rond gender in de rapportering van sportfederaties, samenbrengen van cijfers over discriminatie en klachten in de sport op basis van gender en seksuele identiteit)
 - *Meet*, monitor en evalueer de genderongelijkheid, seksuele diversiteit en heteronormativiteit in de sport in Vlaanderen, de ervaringen van verschillende stakeholders, het draagvlak om in te zetten op deze thematiek, de genomen maatregelen en de eventuele verandering die heeft plaatsgevonden
- **Investeer in *kwitatief, kritisch-sociologisch (actie)onderzoek* dat erop gericht is om de mechanismen, weerstand, machtsaspecten en context van discriminatie, uitsluiting en ongelijkheid op vlak van gender en seksuele identiteit beter te *begrijpen***
 - Maak gebruik van kritische theorieën die erop gericht zijn om aspecten van sociale onrechtvaardigheid, machtsrelaties en ongelijkheid in kaart te brengen, te bevragen en uit te dagen (bv. feministische theorie, *queer* theorie, kritische pedagogie; en dit vanuit een intersectioneel perspectief)
 - Denk na over het gebruik van vormen van cocreatief actieonderzoek waarbij de praktijk op een gelijkwaardige en participatieve manier wordt betrokken in de zoektocht, analyse en uitwerking van effectieve veranderingsprocessen

- Verken mogelijkheden tot *internationaal benchmarken* met inspirerende buitenlandse overheden, middenveldorganisaties, kennisinstellingen en andere relevante actoren

3) Ondersteun de Vlaamse sportsector in het agenderen en uitwerken van een gender- en seksueel diversiteitsbeleid en werk daarvoor een strategisch beleid uit in samenwerking met stakeholders van andere beleidsdomeinen zoals gelijke kansen, onderwijs en media

- **Agendeer gendergelijkheid en seksuele diversiteit onder andere in:** het Regeerakkoord van de Vlaamse Regering, de komende Beleidsnota en Beleidsbrieven Sport, de Code Goed Bestuur in Vlaamse sportfederaties, en de beleidsplannen van de Vlaamse sportfederaties (en de Vlaamse Sportfederatie), lokale besturen (en het Vlaams Instituut voor Sportbeheer en Recreatiebeleid) en MOEV (koepel van de Vlaamse schoolsport)
- **Zorg dat de Vlaamse sportsector inhoudelijk wordt ondersteund en begeleid in het uitwerken van een kwaliteitsvol gender- en seksueel diversiteitsbeleid en de implementatie ervan (zie ook de eerste aanbeveling)**
 - Geef aandacht aan de verschillende aspecten van gender en seksuele diversiteit zoals de sport governance (bv. missie, visie, waarden; human resource beleid; financiering, budgettering en allocatie; marketing, promotie en communicatie; sportaanbod en omkadering; monitoring en evaluatie); sportparticipatie; vertegenwoordiging in leiderschapsposities; coaching en lesgeven; scheidsrechters; seksisme, geweld en seksueel grensoverschrijdend gedrag; media en communicatie; de inclusie van holebi's, transgender en intersekse personen; het sportonderwijs, de opleidingen sport en genderstudies
- **Enkele bijkomende suggesties:**
 - Investeer in de vorming, training en opleiding van mensen in de sport
 - Bv. via presentaties en workshop aan sportfederaties, lokale besturen, scholen en andere geïnteresseerde sportactoren
 - Bv. via een *leadership program* gefocust op het uitwerken en implementeren van een gender en diversiteitsbeleid
 - Bv. via colleges en modules over sport, gender en seksuele diversiteit in de sportopleidingen en de genderstudies
 - Maak gebruik van (project)ondersteuning en bestaande subsidiesystemen

Referenties

ABB Gelijke Kansen (2017). *Vlaamse Gendermonitor 2016*. Brussel: Agentschap Binnenlands Bestuur (ABB)

Anderson, E. (2009). *Inclusive Masculinity. The Changing Nature of Masculinities*. London: Routledge

Butler, J. (1993). *Bodies that matter*. New York: Routledge

Cambridge University Press (2016). *Language, Gender and Sport*. Part of the Cambridge Papers in ELT series. Cambridge: Cambridge University Press, via www.cambridge.org/betterlearning, gelezen op 30 juni 2019

Çavaria vzw (2019). *Woordenlijst*, via <https://www.cavaria.be/woordenlijst>, gelezen op 30 juni 2019

Claes, E., Scheerder, J., Meganck, J., Vandermeerschen, H., Vos, S., Seghers, J. (2017). *BMS 36. Barometer van de sportclubs in Vlaanderen. Het Vlaamse Sportclub Panel 3.0 (VSP3.0): Ledenprofiel, medewerkersprofiel en financiële situatie (deel 3)*. Leuven: Onderzoeksgroep Sport- en Bewegingsbeleid van de KULeuven

Sport Vlaanderen (2016). *Code goed bestuur in Vlaamse sportfederaties*. Brussel: Sport Vlaanderen

Council of Europe (2016). *Factsheets on gender equality in sport*. Brussels: Council of Europe

De Bruyn, E. (2008). *Vrouwen buitenspel? Een onderzoek naar de genderverhoudingen in de Vlaamse sportsector*. Eindrapport voor het Steunpunt Gelijke Kansen. Brussel: Vlaamse Overheid

De Haan, D. & Norman, L. (2019). Mind the gap: the presence of capital and power in the female athlete–male -coach relationship within elite rowing, *Sports Coaching Review*, 0(0), 1-24, DOI: 10.1080/21640629.2019.1567160

Denison, E. & Kitchen, A. (2015). *Out on the fields. The first international study on homophobia in sport*, via www.outonthefields.com, gelezen op 30 juni 2019

D'Espallier, A. (2019). *Gender en sport. Hink-stap-sprong naar een inclusief beleid*. Brussel: Vlaamse Ombudsdienst - Genderkamer

Dewaele, A., Vincke, J., Cox, N., & Dhaenens, F. (2009). *Het discours van jongeren over gender en holebiseksualiteit: flexen, players en metroseksuelen*. Steunpunt Gelijkekansenbeleid; consortium UA en UHasselt

Ella vzw (2014). *Intersectioneel denken. Handleiding voor professionelen die intersectionaliteit of kruispuntdenken in de eigen organisatie willen toepassen*. Brussel: Ella vzw

Elling, A., F. Smits, P. Hover & J. van Kalmthout (2011). *Seksuele diversiteit in de sport: sportdeelname en acceptatie*. Utrecht: Mulier Instituut

- Elling, A. & Van Ginniken, (2016). *Sekse(on)gelijkheid in de sport. Een inventariserende studie naar deelname en waardering*. Utrecht: Mulier Instituut
- Elling, A. (2018). *De kracht van sport voor LHBTI-stigmatisering en emancipatie. Riek Stienstra Lezing 2018*. Utrecht: Mulier Instituut
- European Institute for Gender Equality (EIGE) (2017). *Gender in sport*. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Fitzpatrick, K. & Grossman, K. (2017). *Sociology of sexualities. Chapter 6: Sexuality, Media, and Sport*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc
- Hargreaves, J. & Anderson, E. (2016). *Routledge Handbook of Sport, Gender and Sexuality*. Abingdon: Routledge
- Heirweg, S. Motmans, J. & Scheerder, J. (2019). *Quickscan van de sportdeelname door transgender personen*, Master Gender en Diversiteit, infographic beschikbaar via <https://faber.kuleuven.be/BMS/>, gelezen op 30 juni 2019
- Heirweg, S. Motmans, J. & Scheerder, J. (voortkomend). *Sportparticipatie van transgenders in Vlaanderen*. Interuniversitaire Master Gender en Diversiteit
- Hoeijmakers, R. & Elling, A. (2018). *Seksuele diversiteit in de breedtesport. De acceptatie van LHBTI in de sportvereniging*. Utrecht: Mulier Instituut
- Horky, T. & Nieland, J-U. (2013). *International Sports Press Survey 2011. Results and Outlook*. Play The Game, Aarhus
- Hovden, J. & Tjønnndal, A. (2017). The gendering of coaching from an athlete perspective: The case of Norwegian boxing international, *Review for the Sociology of Sport*, 0(0), 1-17, DOI: 10.1177/1012690217715641
- Hovden, J., Knoppers, A. & Elling, A. (2018). Conclusions: Progress, stability and future possibilities. In: Elling, J. Hovden en A. Knoppers (eds). *Gender Diversity in European Sport Governance*. London: Routledge
- ILGA Europe (2019). *Rainbow Index 2019*, via <https://ilga.org/>, gelezen op 30 juni 2019
- KICS (Kennis- en InformatieCentrum Sport) (2019). *Dashboard Gender*, via <https://www.sport.vlaanderen/Kennisplatform/sportparticipatie>, gelezen op 30 juni 2019
- Keuzenkamp, S. (2012). *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Kuyper, L. (2016). *LGBT-monitor 2016. Opvattingen over en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

- Mergaert, L., Arnaut, C., Vertommen T. & Lang, M. (2016). *Study in gender-based violence in sport. Final Report*. Brussels: European Commission
- Muyters, P. (2014). *Beleidsnota 2014-2019 - Sport*. Brussel: Vlaamse Regering
- Muyters, P. (2018). *Beleidsbrief Sport 2018-2019*. Brussel: Vlaams Parlement
- Pfister, G. (2010): Women in sport – gender relations and future perspectives, *Sport in Society*, 13(2), 234-248
- Pillen, S. (2017). “De vrouwen staan hun mannetje wel”. *Gendersegregatie in sport: empowerment of uitsluiting? De casus van het waterpolo in Vlaanderen?* Interuniversitaire Master Gender en Diversiteit
- Price, J. & Payne, A. (2019). *2019 Women for Media Report: ‘You can’t be what you can’t see’*. Melbourne: Women’s Leadership Institute Australia
- Pulles, I. & Visser, K. (2017). *Beleidssignalement. Ervaringen van LHBT-personen met sport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Ripley, M., Anderson, E. & McCormack, M., Adams, A. & Pitts, R. (2011). The decreasing significance of stigma in the lives of bisexual men. *Journal of Bisexuality*, 11(2-3): 195-206
- RoSa vzw (2019). *Wat is gender?*, via <https://www.rosavzw.be/site/kwesties/gender/gender>, gelezen op 30 juni 2019
- Scheerder, J., Claes, E. & Thibaut, E. (2016). *BMS 27. Barometer van sportfederaties in Vlaanderen: de uitgebreide resultaten. Onderzoek naar bestuurlijke, innovatieve en dienstverlenende aspecten op basis van de Leuvense GGISS-index*. Leuven: Onderzoeksgroep Sport- en Bewegingsbeleid van de KULeuven
- SCV-survey (Sociaal-Culturele Verschuivingen Survey) (2015). *Regionale statistieken*, via <http://regionalestatistieken.vlaanderen.be/survey-scv-survey>, gelezen op 30 juni 2019
- Sotiriadou, P. & De Haan, D. (2019). Women and leadership: advancing gender equity policies in sport leadership through sport governance. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 0(0), DOI: 10.1080/19406940.2019.1577902
- Spaaij, R., Knoppers, A. & Jeanes, R. (2019). “We want more diversity but...”: Resisting diversity in recreational sports clubs, *Sport Management Review*, 0(0), 1-11, DOI: 10.1016/j.smr.2019.05.007
- Storr, R., O’Sullivan, G., Symons, C., Spaaij, R. & Sbaraglia, M. (2017). *Exploring Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) Inclusion in Australian Cricket*. Melbourne: Institute of Sport, Exercise and Active Living (ISEAL), Victoria University
- Thibaut, E., Scheerder, J., Pauwels, G., Verschueren, B. (2019). *BMS 49. Vlaanderen sport(in)actief? Een analyse op basis van surveymateriaal en ledenaantallen van sportfederaties*. Leuven: Onderzoeksgroep Sport- en Bewegingsbeleid van de KULeuven

Tjørndal, A. (2017). 'I don't think they realise how good we are': Innovation, inclusion and exclusion in women's Olympic boxing. *International Review for the Sociology of Sport*, 0(0), 1–20, DOI: 10.1177/1012690217715642

Transgenderinfo.be (2019). *Trans man/vrouw*, via <https://transgenderinfo.be/m/identiteit/variaties/transmanvrouw/>, gelezen op 30 juni 2019

Unia (2019). *Homofobie: stijgend aantal dossiers bij Unia toont onderstroom*, via <https://www.unia.be/nl/artikels/homofobie-stijgend-aantal-dossiers-bij-unia-toont-onderstroom>, gelezen op 30 juni 2019

Van Poppel, M. (2012). *Cijferboek Lokaal Sportbeleid*. Brussel: Vlaamse Overheid

Vertommen, V., Schipper-van Veldhoven, N., Uzieblo, K. & Van Den Eede, F. (2016a). Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport. *Ortho-rheumato*, 14(3), 21-26

Vertommen, T., Schipper-van Veldhoven, N., Wouters, K., et al. (2016b). Interpersonal violence against children in sport in the Netherlands and Belgium. *Child Abuse and Neglect - The International Journal*, (51): 223-36

Vertommen, T. (2019). *Ongelijk spel. Seksueel geweld in de kinder- en jeugdsport*. Brussel: ASP

Warner, M. (1991), Introduction: Fear of a Queer Planet. *Social Text*, 9(4): 3–17

WEF (World Economic Forum) (2018). *The global gender gap report 2018*, via <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2018>, gelezen op 30 juni 2019